

Utjecaj tradicionalnog turskog odijevanja na hrvatsko tradicionalno odijevanje kao inspiracija za projektiranje kolekcije odjeće

Duić, Doriana

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Textile Technology / Sveučilište u Zagrebu, Tekstilno-tehnološki fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:201:058435>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-28**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Textile Technology University of Zagreb - Digital Repository](#)

Sveučilište u Zagrebu
Tekstilno-tehnološki fakultet

Diplomski rad

**UTJECAJ TRADICIONALNOG TURSKOG ODIJEVANJA NA HRVATSKO
TRADICIONALNO ODIJEVANJE KAO INSPIRACIJA ZA PROJEKTIRANJE
KOLEKCIJE ODJEĆE**

Doriana Duić

Zagreb, rujan 2021.

Sveučilište u Zagrebu
Tekstilno-tehnološki fakultet
Zavod za dizajn tekstila i odjeće

Diplomski rad

**UTJECAJ TRADICIONALNOG TURSKOG ODIJEVANJA NA HRVATSKO
TRADICIONALNO ODIJEVANJE KAO INSPIRACIJA ZA PROJEKTIRANJE
KOLEKCIJE ODJEĆE**

Izv.prof.dr.sc. Irena Šabarić

Doriana Duić, 11377/K.

Zagreb, rujan 2021.

University of Zagreb
Faculty of Textile Technology
Department of textile and clothing design

Thesis

**INFLUENCE OF TURKISH TRADITIONAL WEAR ON CROATIAN
TRADITIONAL WEAR AS AN INSPIRATION FOR DESIGNING CLOTHING
COLLECTION**

Izv.prof.dr.sc. Irena Šabarić

Doriana Duić, 11377/K.

Zagreb, september 2021.

TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA

Zavod za dizajn tekstila i odjeće

Smjer: Kostimografija

Broj stranica: 76

Broj slika: 52

Broj literaturnih izvora: 14

Članovi povjerenstva:

1. Doc.art. Marin Sovar, predsjednik
2. Izv.prof.dr.sc. Irena Šabarić, članica
3. Doc.dr.sc. Blaženka Brlobašić Šajatović, članica
4. Doc.art. Josipa Štefanec, zamjenik članice

Neposredni voditelj: Franka Karin, mag.ing.techn.text.

Mentor: Izv.prof.dr.sc. Irena Šabarić

IZJAVA O AUTORSTVU DIPLOMSKOGA RADA

(Ovim potvrđujem da sam osobno napisao/la diplomski/završni rad pod naslovom:

NASLOV RADA

UTJECAJ TRADICIONALNOG TURSKOG ODJEVANJA NA HRVATSKO
TRADICIONALNO ODJEVANJE KAO INSPIRACIJA ZA PROJEKTOVANJE
KOLEKCIJE ODJEĆE

i da sam njegov/a autor/ica.

Svi dijelovi rada, podaci ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima (mrežni izvori, udžbenici, knjige, znanstveni, stručni članci i sl.) u radu su jasno označeni kao takvi te su navedeni u popisu literature.

DORIANA DUIĆ

(ime i prezime studenta)

Doriana Duić

(potpis)

Zagreb, rujan 2021.

SAŽETAK

Cilj ovog rada je izraditi suvremenu mini kolekciju spajanjem elemenata tradicijskog odijevanja turske i hrvatske. Rad se sastoji se od dva dijela. U prvom dijelu istražuje se Tursko tradicijsko odijevanje i njegove odlike, načini ukrašavanja odjevnih predmeta i koji su to odjevni predmeti koji su čini formu tradicijskog ruha. Primarno je naglasak na vremenu vladavine Osmanlija. Kako su Osmanlije osvojile i ova područja, proučava se da li postoji utjecaj na hrvatsko tradicijsko odijevanje te koji su to elementi, odnosno odjevni predmeti na kojima je vidljiv osmanski utjecaj, karakteristike. Također se pažnja pridaje načinima ukrašavanja odjevnih predmeta u obje kulture.

Eksperimentalni, drugi dio rada, sastoji se od skica, kolekcije modela, procesa izrade. Na kraju kao rezultat rada prikazane su fotografije izrađene mini kolekcije.

KLJUČNE RIJEČI: tradicijsko odijevanje, forma ruha, Turska, Hrvatska, kultura, tehnike, kolekcija odjeće

SUMMARY

This paper consists of two parts. The first part researches Turkish traditional wear and its characteristics, the way of embellishing clothing pieces and what are the clothing pieces that make traditional clothing form. Accent is primarily on the era of Ottoman empire. As Ottomans also ruled on this regions, its studied weather there is Ottoman influence on Croatian traditional wear and what elements are those, what are the clothing pieces that have visible Ottoman influence, characteristics. The focus is also on the ways of embellishing in both cultures.

Experimental, second part of the paper, consists of sketches, collection, process of making and finally finished collection which is inspired by silhouette and embellishment of Turkish and Croatian traditional costume. Primary inspirations comes from form of short vest and ways of placing the embellishment on the clothing pieces. Combining elements from both cultures we honor primarily Croatian culture, Croatian people and history of Croatian people,

and secondly to Turskih culture from which the elements were taken and which today make Croatian traditional wear what it is.

KEY WORDS: traditional wear, clothing form, Turkey, Croatia, culture, techniques, embroidery,

SADRŽAJ

1. Uvod.....	9
2. Kratka povijest Turskih osvajanja.....	11
3. Tekstilni proizvodi.....	12
3.1. Tehnike izrade i ukrašavanje tekstilnih proizvoda.....	14
4. Odijevanje.....	15
4.1. Odjevni predmeti.....	16
4.2. Muško odijevanje.....	19
4.3. Žensko odijevanje.....	20
4.4. Dodatci i kosa.....	23
4.5. Izgled – forma prema regijama.....	23
5. Vez.....	26
6. Osmanski utjecaj na hrvatsko tradicionalno odijevanje.....	28
7. Hrvatska narodna nošnja.....	29
7.1. Muški odjevni predmeti.....	29
7.2. Ženski odjevni predmeti.....	32
7.3. Vez.....	39
8. Eksperimentalni dio.....	42
8.1. Inspiracija za kolekciju.....	44
8.2. Razrada skica za kolekciju.....	45
8.3. Kolekcija.....	50
8.4. Konstrukcija i modeliranje.....	61

8.5. Izrada.....	65
8.6. Izrađena mini kolekcija.....	67
9. Zaključak.....	73
10. Literatura.....	74

1. UVOD

Cijelo područje Hrvatske, pa tako i hrvatska kultura i odijevanje, bili su pod utjecajem, vlasti, okupacijom raznih naroda – istočni dio hrvatske najviše je bio pod utjecajem Turaka, točnije Osmanskog Carstva. Istočna Hrvatska prvi puta se susrela sa osmanskom kulturom u 16.stoljeću, pa ne čudi činjenica da se taj utjecaj odrazio i na odijevanje, odnosno, elemente preuzete i prilagođene ovim područjima. Ovaj rad bavi se proučavanjem turskog tradicionalnog odijevanja, odjevnih predmeta pojedinačno i načinima ukrašavanja pojedinih odjevnih predmeta u razdoblju vladavine Osmanskog Carstva (14.-20.stoljeće). Zatim će se proučiti koji su to elementi koji su vidljivi u hrvatskom tradicijskom odijevanju, na koji način su oni preuzeti i korišteni. Naglasak u ovom dijelu stavljat će se na istočnu Hrvatsku, točnije Slavoniju koja je bila najviše pod turskim utjecajem. Analizirani elementi i odjevni predmeti objedinit će se stvaranjem suvremene pročišćene kolekcije, a potom i izrađivanjem modela koji su spoj turskih i hrvatskih elemenata narodnog odijevanja.

Knjiga „Etnografija: Svagdan i blagdan hrvatskog puka“ iz 1998. godine donosi uvid u tradicijski način života hrvatskog naroda na kraju 19. i početkom 20. stoljeća. Čapo, Vitez, Grbuć i Belaj prenose saznanja o odijevanju, odnosno o odjevnim formama na određenim područjima unutar svake kulturne zone, a koji su dobiveni terenskim istraživanjima i istraživanjem zapisa iz tog doba. Katalog izložbe iz 2002. godine „Ruho: Iz etnografskog odjela Muzeja Slavonije“ nudi detaljan uvid u tradicionalno ruho panonske kulturne zone sa svim sličnostima i razlikama, što se nadovezuje na znanja preuzeta iz prethodne literature. „Slavonski zlatovez“ autorice Juzbešić iz 2018. godine donosi uvid u samu tehniku zlatoveza i dodatke, odnosno ukrašavanje koje je nadopunjavalo samu tehniku (jednu od tri tehnike). *National Costume Dolls: Croatia: General information* članak je koji je potvrdio već istraženo, no članak sadrži sažete podatke o svim odjevnim predmetima koji su bili dio hrvatskog tradicijskog ruha. Također smješta pojedine forme u određena područja, ne samo za pojedinu kulturnu zonu već i lokalno (županije). *Encyclopedia of National Dress: Traditional Clothing Around the World* iz 2013. godine ima sve odlike „Etnografija: Svagdan i blagdan hrvatskog puka“, ali još detaljnije pošto se bavi isključivo proučavanjem tradicionalnog odijevanja pojedinih naroda. Turski narod prati još od prvih zapisa o turskom tradicijskom odijevanju, te ga prati sve do današnjih dana, sve promjene, odnosno sve što se zadržalo do danas. *Turkish Cultural Foundation* nudi sažeti pregled (ali ne odviše detaljan) odjevnih predmeta turskog tradicionalnog ruha i njegovih odlika, te razlike u odijevanju po staležima. Sve informacije u članku prikupljenje su iz turske literature o povijesti i tradiciji. Osim o

samim odjevnim predmetima, TCF detaljno istražuje tehnike i vrste ukrašavanja turskoga ruha. Od same tehnike i izbora materijala, pa sve do odabira ornamenta koji se koristio te na kraju razlike ukrasa po staležima. *National Clothing* i članak *Each of seven Turkey regions has its own clothing traditions and features* donosi detaljan prikaz tradicionalne forme pojedine Turske regije, kao *National Costume Dolls: Croatia*. Osim samog opisa odjevnih predmeta, članak nudi i fotografije na kojima su vidljive sve sličnosti i razlike među regijama, odnosno odlike samog ruha. Jirousek i istraživanje „*Ottoman influences in Western Dress*“ istražuje elemente preuzete iz osmanske kulture, odnosno na koji način su se elementi prenosili i širili na druge kulture. Ostalni izvori poslužili su kao nadopuna informacija koje su istražene, kao na primjer, što je točno koje oglavlje Turaka ili kojeg je porjekla koje prirodno bojilo koje se koristilo za bojanje tkanina.

2. KRATKA POVIJEST TURSKIH OSVAJANJA

Kako bi se prikazao utjecaj Osmanlija na osvojena područja, odnosno preuzimanje elemenata iz turskog odijevanja, važno je i prikazati razmjere Turske vladavine i duljinu trajanja Osmanskog Carstva.

Turci kao narod se prvi puta pojavljuju u 6. stoljeću na području Mongolije, a migriranjem na područje današnje Turske, Perzije, Sirije i Iraka u 11. stoljeću dolazi do stvaranja više turskih emirata¹. Tako se u 14. stoljeću pojavljuju i Osmanlije. Cilj Osmanlija bio je uništiti Bizantsko Carstvo i uspostaviti vladavinu na tom području. 1389. godine Turci su uspostavili vlast na Balkanu bitkom u Kosovu. 1453. godine Osmanlije su osvojile Konstantinopol, prijestolnicu Bizantskog Carstva (današnji Istanbul) te su tim osvajanjem osigurali propast Bizantskog Carstva. Veličina Osmanskog Carstva sezala je od Sjeverne Afrike do Indijskog oceana i Crnog mora pa sve do granica Beča. Osmansko Carstvo vladalo je sve do 1923. godine kada je srušeno te se podijelilo na nacije diljem Mediterana – što uključuje i današnju Republiku Tursku. Dugogodišnji utjecaj Osmanlija na ove krajeve ostao je vidljiv do danas, od pripojenih riječi i izraza, glazbe, sve do odijevanja pa čak i kulture.²

Ono što je bitno za naglasiti, što će utjecati na daljnja poglavlja, jest to da je Turski narod više-etnički narod, nomadski narod koji je migriranjem preuzeo elemente, tehnike i materijale iz više kultura, tako da govoreći o utjecaju turske kulture na hrvatsku, može se govoriti o orijentalnom i mediteranskom utjecaju koji je prilagođen turskoj kulturi.³

3. TEKSTILNI PROIZVODI

¹ Kneževina, teritorij

² Condra, J., 2013., 726

³ Condra, J., 2013., 727

Turska je i danas poznata prema bogatim i kvalitetnim tekstilnim materijalima. To bogatstvo seže još od vremena osmanske vladavine kada je većina luksuza, a među time i tkanina, prolazila preko osmanskih granica, odnosno luka, a razlog tomu jest sama geografska širina granica Osmanskog Carstva. Širenjem Osmanskog Carstva rasla je i tekstilna industrija, odnosno domaća tekstilna industrija. Ono što je također utjecalo na razvoj turske tekstilne industrije jest i nomadski način života tog naroda. Kao što je već rečeno, oni su više-etnički narod koji je prošao većim dijelom središnje Azije i Mediterana, time stječući i preuzimajući znanja i vještine drugih kultura.⁴

Tekstilna proizvodnja nije se razlikovala u urbanim i ruralnim predjelima kao što je to bilo u Hrvatskoj. No ono što jest isto kao u Hrvatskoj jest to da je tekstilna proizvodnja bila ključna za funkcionalnost svakodnevnog života. Uzgoj pamuka bila je primarna tekstilna grana, a zatim i industrija svile koja je preuzeta iz Bizanta, odnosno iz orijentalnih zemalja. U hrvatskoj kulturi, primarno panonskoj, također je bio primaran uzgoj pamuka i lana za tekstilnu primjenu. Odnosno, ovisno o podneblju u kojem prevladava određeno vlakno, to vlakno se i prerađivalo – npr. Lika i Dalmacija – ovce – vuna. U panonskoj kulturi pamuk i lan su se prerađivali i tkali (ručno) za osobnu primjenu, dok je u turskoj kulturi on bio prerađivan (također ručno) kako sa osobnu uporabu, tako i za veću proizvodnju, odnosno prodaju na domaćem i stranom području.⁵ Osim proizvodnje pamuka i svile, Turci su proizvodili tekstilne materijale životinjskog porijekla kao što su koža, vuna, moher i ostala vlakna dobivena od životinjske dlake karakteristične za to podneblje.⁶ No, već sredinom 19. stoljeća počeo se koristiti industrijski tkani tekstil, posebice pamuk sa tiskom. Takve tkanine najčešće su se koristile za svečane prigode, odnosno odjevne predmete. Primjerice, ženske jakne i prsluci izrađivali su se od kupovne svile sa prugastim dezenima. Vuna se podjednako kupovala ili bila domaće proizvodnje, što se prvenstveno odnosi na mušku odjeću i hlače. Osim industrijskog tiska, tekstilni materijali obogaćivali su se raznim vezom – najčešće svilenim.⁷

Turci su već u to doba bili i veliki proizvođači bojila – prirodnih bojila kao što su broć (crvena), indigo (plava). Oni su bili i najveći izvor „mordant aluma“, odnosno fiksatora

⁴ Condra, J., 2013., 727

⁵ Condra, J., 2013., 727; Čapo Žmegač, J., Muraj, A., Vitez, Z., Grbić, J., Belaj, V., 1998., 83-87

⁶ Condra, J., 2013., 727

⁷ Condra, J., 2013., 733

(mordant – fiksator boje) od sulfat soli aluminija /aluminijev sulfat. Osim toga, bojila koja su im bila glavni objekti proizvodnje, odnosno razmjene bili su kermes (vinobojka – jarkocrvena) te bojilo životinjskog porijekla korišteno za bojanje svile kerria lacca, vrsta insekta koja daje purpurne i ružičaste tonove.⁸ Raznobojna turska nacionalna odjeća bojena je jarkim bojama iz domaće proizvodnje, te se tkanina tkala tehnikama tako da dizajn odražava osjećaje (uz neke socijalne značajke).⁹ Ono po čemu se razlikuje hrvatsko tradicijsko odijevanje, odnosno tekstilni materijali jest to da je na ovim područjima (panonsko područje) prevladavala prirodna boja lana i pamuka uz povremena bijeljenja. Kontrast toj bjelini raznobojni je vez i razne aplikacije.¹⁰ U ostalim kulturnim zonama prevladavale su crvena i plava boja zajedno sa zemljanim tonovima. Bojala se pretežito vuna za sukno (u zimsko vrijeme) i bojili su se svečani odjevni predmeti. Bojilo se prirodnim bojilima kao što su broć, orahova kora, žutilovka – zagasite boje.¹¹

Kao i u hrvatskoj kulturi, tako se i u turskoj tradicionalno odijevanje razlikuje ovisno o regiji i podneblju.¹² Hrvatska ima tri kulturne zone – panonska, dinarska i jadranska, a potom i svoje lokalne razlike – sela, otoci, itd. Čak i u toliko da se razlikovalo odijevanje sela do sela.¹³ U Turskoj se ta podjela dijeli na sedam regija. S tri strane Turska je okružena morem, pa se tako razlikuju regija Crnoga mora, Mediteranska regija i regija Egejskog mora. Centralna regija jest Anatolija, Istočna Anatolija, Jugoistočna Anatolija i Mramorna regija.¹⁴ Svaka regija, kao i u hrvatskoj, nudi određene mogućnosti za uzgoj i preradu određenih sirovina. Što se tekstilnih sirovina tiče. Anatolija je pogodna za uzgoj životinja, a time i dobivanje runa, odnosno dlake. Crnomorska obala zbog svoje šumovitosti, a time i vlažnosti pogodna je za uzgoj konoplje, dok je egejska obala suhlja i toplija pa je pogodna za uzgoj svih prerađevina biljnoga porijekla. Pamuk je najpogodniji za uzgoj u nizinskim regijama i regijama u području velikih rijeka – puno vode, ali i sunca. Jug je najpoznatiji po uzgoju dudovog svilca i preradi svile.¹⁵

⁸ Condra, J., 2013., 727; <https://botanicalcolors.com/shop/natural-dyes/natural-dye-extracts/lac-extract/> (25.06.2021.)

⁹ <https://www.goturkeytourism.com/about-turkey/modern-and-traditional-clothing-in-turkey.html> (28.06.2021.)

¹⁰ Blašković, V., 1974., 49

¹¹ Čapo Žmegač, J., Muraj, A., Vitez, Z., Grbić, J., Belaj, V., 1998., 85

¹² Condra, J., 2013., 727

¹³ Čapo Žmegač, J., Muraj, A., Vitez, Z., Grbić, J., Belaj, V., 1998., 109

¹⁴ <http://nationalclothing.org/middle-east/31-turkey/40-each-of-seven-turkey-regions-has-its-own-clothing-traditions-and-features.html> (30.06.2021.)

¹⁵ Condra, J., 2013. 728

3.1. TEHNIKE IZRADE I UKRAŠAVANJA TEKSTILNIH PROIZVODA

Razni dezeni nisu se dobivali samo tehnikama tiskanja, dobivali su se i raznim tehnikama tkanja. Tekstilni materijali, odnosno tkanine, rađene od pamučnog vlakna – *alaca i medeniye*, platna su tkana na način da su niti osnove različite debljine i kvalitete, te se na taj način dobiva vidljivi prugasti uzorak. Također je tu i *kutnu*, tkanina rađena u atlas vezu. Ove tkanine koristile su se kako za mušku odjeću, tako i za žensku. Muška odjeća je uz to još bila i ,često, podstavljena pamučnom podstavom. Što se samih boja tiče, one su ovisile o regiji i lokalitetu, po tome su se i razlikovale jedna od druge, ali i po društvenim staležima. No, neovisno o tome, predvladavaju crvena, crna i zlačano žuta (kao i u panonskoj kulturi).

Slika 1. Kutnu tkanine

Za košulje/chemise najčešće su se koristile domaće pamučne i svilene tkanine – najčešće krep rađen u platno vezu. Krep se najviše izrađivao zbog svoje prozračnosti i lakoće, te se također koristio za izradu pokrivala za glavu, odnosno šalova, iz istoga razloga.

Tkanine koje su se doradivale tehnikom tiska, a koje su najviše bile u uporabi su bile *basma* i *yazma*, a dolazile su u raznim bojama.

Primarni način ukrašavanja tekstila bio je vezom i to raznobojni vez, ali isto tako primjenjivalo se i ukrašavanje ručno rađenim čipkama: čipka na iglu i heklana čipka. Od

čipke su se većinom izrađivali trodimenzionalni ornamenti, najčešće floralni, a taj stil je bio popularan i na ovim područjima. Određeni stil vezanja šala te ukrašenost materijala ili ornament korišten za ukrašavanje, označavao je pripadnost zajednici, imućnost, dob i dr.¹⁶ Ovaj način raspoznavanja i pripadnost koristio se i u hrvatskoj kulturi.

4. ODIJEVANJE

Kao što je već spomenuto, Turska narodna nošnja nema samo jedan stil – on se razlikuje od regije do regije kao i na ovim područjima, ovisno o podneblju, sirovinama koje su karakteristične za određeno područje, a na kraju i socijalnim značajkama. U turskom tradicionalnom odijevanju prema regijama razlikuju se odjevni predmeti, oglavlja i šalovi (većinski muslimanka populacija), te čarape.¹⁷ Pošto se ovaj rad bazira na turskom utjecaju na hrvatsku nacionalnu nošnju, tako će se rad fokusirati na odijevanje regija koje su bile ponajprije pod Osmanskim utjecajem. Pod tim regijama smatra se ponajprije Anatolija. Kako su Turci bili nomadski narod, tako i odijevanje ima elemente iz različitih kultura. Anatolija je regija u kojoj je dominirao Arapski utjecaj sa nekim klasičnim (ono što većinom danas smatramo pod „klasičnom“ turskom narodnom nošnjom) osmanskim elementima.¹⁸ Ono što je zanimljivo jest to da se odijevanje žena i muškaraca nije razlikovalo (uniseks), a razlog tomu je nomadski način života Turaka te funkcionalnos prilikom migriranja – prvenstveno jahanje na konjima.

Za vrijeme vladavime sultana Sulejmana Veličanstvenog, postojala su stroga pravila odijevanja – ticalo se i ceremonijalne i tradicionalne nošnje. Politički utjecaj je bio vidljiv u odijevanju. Ovakvi režimi prestaju tek početkom 19. stoljeća kada je Mahmut II pokušao modernizirati sustav.¹⁹

¹⁶ Condra, J., 2013., 724-735

¹⁷ <https://www.goturkeytourism.com/about-turkey/modern-and-traditional-clothing-in-turkey.html> (28.06.2021.)

¹⁸ Condra, J., 2013., 729

¹⁹ <http://www.turkishculture.org/fabrics-and-patterns/clothing-593.htm> (30.06.2021.)

4.1. ODJEVNI PREDMETI

Neki od tradicionalnih turskih odjevnih predmeta su *Yasmak, Islak, Fes, Salvar, Yelek, Cepken and Entari*.²⁰ Višeslojnost prilikom odijevanja karakteristična je za Osmansko nacionalno odijevanje – funkcionalnost, ali i religija. Većinski muslimanski narod pokrivaio se da bi očuvao skromnost. Uz to, višeslojnost je tvorila siluetu koja je djelovala zastrašujuće, opasno i predstavljala je snagu i moć Osmanlija, tako da su više slojeva odjeće nosili čak i u regijama sa ekstremno toplim i suhim klimama.²¹ Svakodnevna i svečana ne razlikuju se previše formom, već izborom materijala i ukrašavanjem. Jasno je da je svakodnevna odjeća bila skromna, rađena od pamuka ili vune, dok je svečana odjeća bila od luksuznijih materijala sa bogatim ukrasima (najčešće vezom) te čak podstavljena krznom (imperijali i sultanovi najbliži suradnici).²²

Šalvar jesu široke hlače koje su još poznate i kao „dimije“. Većinom sužene u donjem dijelu i struku, a široke u području bedara i međunožja, hlače su krojene na taj način kako bi se spriječilo habanje tkanine između nogu. Taj način izrade hlača seže još u doba kada su Turci bili nomadski narod koji je jahao na konjima i zbog toga je trebao određenu komociju, ali i zaštitu prilikom jahanja. Dužina šalvara ovisi o regiji, odnosno podneblju u kojemu se nosi. Pa tako samo u Turskoj, odnosno u Osmanskom razdoblju, razlikuju se 90 različitih krojeva, odnosno stilova šalvara. Šalvar je također odjevni predmet koji je prepoznatljiv dio Indijskog, muškog i ženskog, odijevanja.²³

Na gornjem dijelu nosila se kratka, široka jakna (ukoliko je hladno), ispod toga nosila se dugačka jakna ili ogrtač – kaftan i dolman, zatim ispod toga prsluk – *cebken* i *jelek*, a tek potom košulje ili chemise.²⁴ Duže modalitete jakni nosili su tako da su se krajevi jakne umetali u pojas na struku, što zbog funkcionalnosti prilikom jahanja, te i zato da pokažu sve slojeve, odnosno različite (ne rjetko) i skupocjene tkanine koje se kriju ispod. Rukavi na jaknama i gornjim dijelovima imali su kopčanje od lakta do zapešća kako bi se rukav donjeg dijela mogao vidjeti ispod. Rukavi donjih dijelova bili su uži i zatvoreniji. Osim otvora,

²⁰ <https://www.goturkeytourism.com/about-turkey/modern-and-traditional-clothing-in-turkey.html> (28.06.2021.)

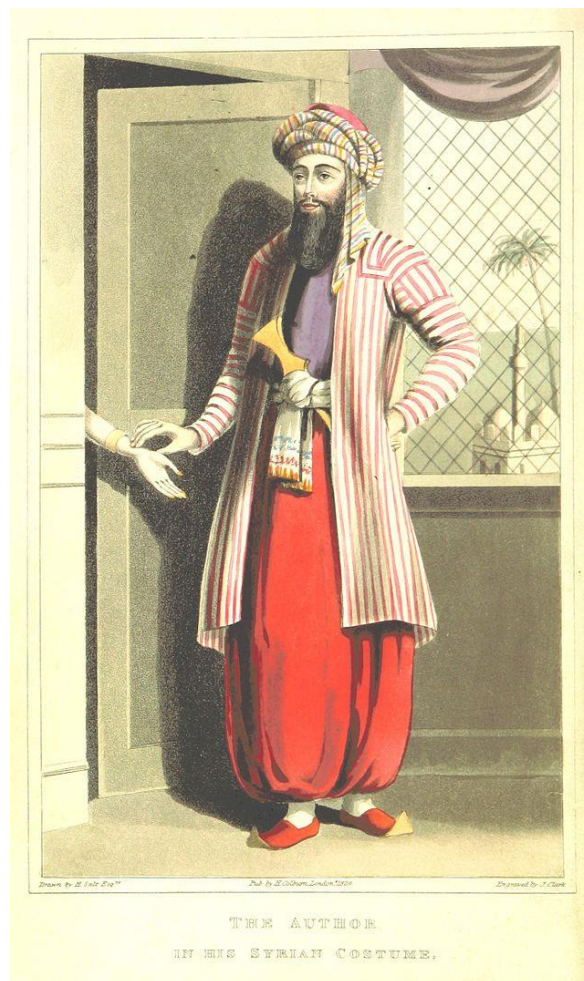
²¹ Condra, J., 2013., 731

²² <http://www.turkishculture.org/fabrics-and-patterns/clothing-593.htm> (30.06.2021.)

²³ Condra, J., 2013., 730

²⁴ Chemise - vrsta široke, jednostavno krojene haljine koja se nosila kao donji veš, najčešće od pamuka ili lana kako bi tkanina što bolje upijala znoj, također predmet koji se najviše prao

rukavi su često bili odvojeni od ostatka, vezali su se pomoću vrpca ili pomoću raznih dugmadi te su se mogli djelomično ili u cjelosti odvojiti. Ovakav stil rukava dosegao je svoju popularnost i u cijeloj Europi u 18. i 19. stoljeću. Klima je također zaslužna za to što su Turci nosili gornje odjevne predmete koji su bili otvoreni sprijeda, kako bi ih s lakoćom mogli skidati i odijevati ovisno o potrebi - nomadski život je zahtijevao prolaženje kroz mnoga podneblja, tako je narod mogao naslojavati, odnosno odijevati određene odjevne predmete. No osim funkcionalnosti, slojevitost odjevnih predmeta također je karakteristična za svečano odijevanje. Poznato je kako je svečana odjeća trebala biti pokazatelj statusa i imućnosti, pa tako Turci nose više slojeva kako bi što više odjevnih predmeta pokazali. Prethodno je rečeno kako su Turci bili jedni od vodećih proizvođača tkanina i bojila već u to doba, pa su tako i oni sami bili prenositelji, odnosno pokazivali su svoje tehnike i umijeće.²⁵

²⁵ Condra, J., 730-731

Slika 2. Salvare – šalvare ili dimije

Slika 3. *Yelek* (jelek), tradicionalni svečani prsluk

4.2. MUŠKO ODIJEVANJE

Razlikovalo se odijevanje po staležima, te odijevanje prema prigodi – svakodnevni život ili svečane prilike. Počevši od nižih staleža, muškarci su za svakodnevni život nosili salvar, kratka jakna i prsluk. Za svečanije prigode nosili su i duže jakne, dok je to za više slojeve bio dio svakodnevnog modaliteta. Viši stalež je još nosio i dugačku jaknu/ogrtač – najčešće pripadnici obrambenih snaga i vladajući slojevi.

Oglavlja slična turbanu su bila obavezna u osmanskom razdoblju. To su bile kape oblikovane i prekrivene komadom tkanine da tvore oblik turbana. Fes je crveni valjkasti šešir preuzet u Bizantskom razdoblju iz Grčkog tradicionalnog odijevanja. Preuzele su ga Osmanlije u 19. stoljeću te ga nose priradnici svih vjerskih skupina u Turskoj.²⁶

Osim ogavlja, oružje je bio obavezan, odnosno primaran dio muškog odijevanja. Oružje je podrazumijevalo razni alat, mačeve, bodeže i pištolje. Svo oružje nosilo se na pojasu i torbicama zakačenima na pojas.²⁷

²⁶ [https://hr.wikipedia.org/wiki/Fes_\(odjevni_predmet\)](https://hr.wikipedia.org/wiki/Fes_(odjevni_predmet)) (28.06.2021.)

²⁷ Condra, J., 2013., 731-732

Muška ceremonijalna odjeća strogo je propisana. Propisani su i materijali te boje koje su se smjele nositi na službenim, svečanim prigodama što je uključivalo i vojsku. Ista kao tradicionalna, najveća razlika je tekstilni materijal koji se koristi za izradu odjevnih predmeta te ukrašavanje samih odjevnih predmeta i nakit koji je nošen.²⁸ Svaka služba imala je određene karakteristike forme oglavlja jer ono je bilo jedno od najvažnijih oznaka statusa i moći. *Bashlyk* je bio jedan takav oblik oglavlja – pokrivalo stožastog oblika, nalik današnjoj kapuljači.²⁹ Perjanice su bile oznaka najveće časti, nju su smjeli nositi samo oni koji direktno služe sultanu. Cijela forma nije se razlikovala od one tradicionalne/svakodnevnog kao što je već spomenuto. No, gornji odjevni predmeti ceremonijalne odjeće bili su izrađivani od posebno skupocjenih tkanina kao što je svila, te imali raskošne ukrase i dezene. Ogrtači koji su nošeni ispred sultana bili su posebno raskošni, često rađeni od platna protkanog zlatnim nitima, podstavljeni krznom. Sultan je, naravno, nosio najraskošnije i slojevitije forme za službene, državne prigode. Postojale su određene radionice koje su izrađivale najraskošnije brokate, baršune i zlatna platna koja su mogli nositi samo vladajući. Sultanov turban se mijenjao s vremenom, ovisno o volji samoga sultana, no neke oznake su bile simboli njegovog statusa i moći. To su bili dragulji i perjanice nošeni na prednjoj strani oglavlja.³⁰

Slika 4. Fes

²⁸ Condra, J., 2013., 735-736

²⁹ <http://www.turkishculture.org/fabrics-and-patterns/clothing-593.htm> (30.06.2021.)

³⁰ Condra, J., 2013., 735-736

4.3. ŽENSKO ODIJEVANJE

Muško i žensko odijevanje kod Osmanlija nije se previše razlikovalo. No, početkom 19. stoljeća, ženski su se kaftani počeli mijenjati i prelaziti u formu više nalik haljini. Žene su i dalje nosile *salvar* i *chemise*, a preko toga kaftan koji je prešao u odjevni predmet naziva *üç etek*, što u prijevodu znači tri suknje, odnosno, jakna/ogrtač bio je prerezan na bočnim šavovima skoro do struka, a kako je to i dalje bio odjevni predmet koji se otvarao na prednjoj strani, tako se tim rezanjem dobio odjevni predmet sa tri dijela, stražnji dio u komadu, te prednji dio podijeljen na dva dijela. U struku se stezao, najčešće pojasom, tako otkrivajući donje slojeve. Rukavi su bili nešto širi no muški, često imajući proreze koji su prethodno spomenuti, no sa vrlo dugim krajevima koji su padali i otkrivali ukrašene rukave košulje ispod.

Udane žene morale su nositi i pregače kojima je funkcija bila istovremeno sakriti i naglasiti hlače.

Ženska oglavlja ili pokrivala za glavu, najvažniji su i najprepoznatljiviji dio ženskog tradicionalnog odijevanja. Neka od njih su i prije spomenuta kao najpoznatiji tradicionalni kulturni Turski odjevni predmeti sve do danas. Najčešće su to bili razni šalovi, no ponekad se nosila kapa – *tac*, koja je mogla biti ili vrlo mala i spljoštena ili visoka. Šal se onda nosio preko te kape i vezao ispod brade, iza vrata ili na glavi. Preko toga ili samostalno nosio se šal koji je preuzet iz arapske kulture, omatao se u stilu turbana - *yasmak*. Isprva ovaj šal nije pokrivaio lice nego kosu i vrat, no dolaskom islama taj se šal počeo nositi i preko dijela lica.³¹ *Yasmak* jest oglavlje, odnosno pokrivalo za glavu (veo) koji nose tradicionalne Turkinje muslimanke. Njegova funkcija jest prekriti glavu i donji dio lica kako bi se sačuvala skromnost.³² Ovo oglavlje bilo je karakteristično za udane žene.

Još jedno pokrivalo koje je bilo namijenjeno za udane žene jest šal *çarşaf*³³. *Çarşaf* je šal velikih dimenzijam prekrivajući ženino tijelo do laktova ili čak do poda. Njega su nosile samo

³¹ Condra, J., 2013., 732

³² <https://musinglyco.wordpress.com/2017/07/03/y-yasmak/> (28.06.2021.)

³³ Prevedeno na hrvatski *çarşaf* označava plahtu – dakle, vidljivo je da je to odjevni predmet velikih dimenzija

kada su išle u javnost, a lice je prikrivalo ovisno o želji same žene koja ga je nosila. Ovaj odjevni predmet se i danas nosi u islamskoj zajednici.³⁴

Ceremonijalna, odnosno svečana odjeća za žene bila je ista forma kao i ona svakodnevna, samo rađena od najluksuznijih materijala. Ta forma se nije mijenjala do sredine 17. stoljeća, kada se vratni izrez na kaftanu počeo spuštati. Do 18. stoljeća taj izrez je postao dublji i širi, cijeli gornji dio kaftana je počeo prijanjati uz tijelo. Doljnji dio ostao je isti, otkrivajući slojeve bogatih tkanina i bogatih ukrasa na tkaninama. Također se nosio bogati nakit. Ovaj stil nosio se do 1870-ih godina kada je ceremonijalna odjeća prešla na europske forme i stilove.³⁵

Slika 5. Yasmak

³⁴ Condra, J., 2013., 732

³⁵ Condra, J., 2013., 736-737

Slika 6. Uc etek (tri suknje) – forma kaftana

4.4. DODATCI I KOSA

Na nogama su se najčešće nosile čizme.³⁶ Čarape su možda najzanimljiviji dio turske nošnje. Izrađene od šarene pređe, najčešće Pamučne i vunene. Pletene od različitih pređa, tvoreći na taj način zanimljive i bogate dezene. Svrha čarapa osim estetike bila je, naravno, pružati toplinu.³⁷ Jedna zanimljivost je ta da, uz mnogo ostalih riječi, čarape su riječ preuzete iz turskoga jezika u hrvatski (čarape = *corap*).

Oglavlje je predstavljalo statusni simbol. Također, pošto je odijevanje žena i muškaraca bilo slično, pokrivala za glavu ukazivala su na spol – žene su bile pokrivenije no muškarci. Veličina oglavlja predstavljala je i socijalnu važnost osobe koja ju je nosila. U osmanskome razdoblju, arapskim utjecajem, odnosno oglavljima nalik turbanu, razlikovalo se oglavlje prema staležima i bilo je od tolike važnosti da su na nadgrobničkim spomenicima nakon smrti imali postavljene skulpture svog oglavlja. Viši staleži imali su pomno složene, raskošne strukture turbana, dok su niži slojevi ponekad znali čak samo omotati šal oko kape.

³⁶ Condra, J., 2013., 730

³⁷ <http://nationalclothing.org/middle-east/31-turkey/40-each-of-seven-turkey-regions-has-its-own-clothing-traditions-and-features.html> (30.06.2021.)

Kosu su pokrivali i muškarci i žene. Muškarci su brijali glave, a žene su je pokrivale već spomenutim pokrivalima. Muškarci su nosili brade i brkove, a oba spola su uklanjali sve ostale dlake sa svog tijela.³⁸

4.5. IZGLED – FORMA PREMA REGIJAMA

Centralna regija ili centralna Anatolija, regija je kojom se ovaj rad primarno bavi jer je najveći utjecaj Osmanlija bio upravo tamo. U ovom tipu odijevanja vidljiv je jak orijentalni utjecaj što je vidljivo primarno prema jarkim bojama i korištenju više boja, te ornamentu. Muško odijevanje podrazumijevalo je široke hlače (dužina je varirala) i košulju, preko košulje prsluk i, ovisno o vremenu, jaknu, te naravno široki pojas za oružje, čarape, kožne čizme i neizostavno oglavlje. Odjevni predmeti manje su ukrašeni no ženski. Ženska verzija sastojala se od širokih hlača, suknje, pregače i košulje. Preko toga jakna i pojas koji je često bio samo traka izrađena od tkanine, čarape, cipele i oglavlje. Kao što je rečeno, vidljiv je orijentalni utjecaj, pa je tako tradicionalno odijevanje centralne Anatolije jedno od najšarenijih formi turske nošnje. Šarene tkanine od svile baršuna, pamuka i vune, najčešće tkano na pruge (prije spomenuta tehnika tkanja). Boje koje su prevladavale bile su plava, crvena, žuta i crna. Osim šarene pređe, Anatolija je poznata po bogatom, šarenom vezu te draguljima apliciranim na svečane odjevne predmete.

Istočna Anatolija regija je u kojemu odjevna forma ima mnogo karakteristika Iranske (Kurdi) i Aremnske tradicionalne odjeće jer je mnogo Kurda i Armenaca živjelo na tom području. Pomalo konzervativnija od centralne Anatolije, više slojeva odjevnih predmeta. Muška nošnja sastoji se od širokih hlača, košulje i jakne, ponekad prsluk umjesto jakne, te naravno široki pojas za oružje, čizme, čarape i oglavlje. Kurdski utjecaj vidljiv u dugom ogrtaču, košulji, pojasu, šal za glavu, čarape i cipele. U ženskoj nošnji također su prisutne široke hlače, košulja i jakna, sve to stisnuto širokim pojasom. Uz to nosile su duge suknje i preko toga ogrtač (kaftan) ili haljinu. Kao u centralnoj Anatoliji, tekstil je šaren i boje su jarke. Crvena je bila dominantna, a najviše se koristio cvijetni uzorak (tehnika tiska). Za razliku od centralne, istočna Anatolija nije koristila puno nakita i ukrasa u svečanom ruhu, već je naglasak na bojama i uzorcima.

³⁸ Condra, J., 2013., 731

Jugoistočna Anatolija regija je koja je karakteristična prema manje slojevitoj formi (barem za žene). Muška odjeća karakteristična – šalvare, košulja, jakna, široki pojas, oglavlje i ostalo. Razlika je u nošenju ogrtača koji je sezao do koljena ili iznad koljena. Odjeća bez ukrasa, no gornji predmeti kao što je kaftan, bili su izvezeni. Ženska odjeća je, naprotiv, bila ukrašena i vezom i draguljima, no ipak umjerenije nego u drugim regijama. Odjevni predmeti koji su se nosili bili su duga haljina, kaftan, pojas i pokrivalo za glavu, čarape i cipele.

Regija Crnoga mora karakteristična je prema tome što je muško odijevanje bilo dosta moderno, počeli su preuzimati zapadne elemente, dok je ženska odjeća vrlo konzervativna i stroga. Iako, muško odijevanje nije se pretjerano razlikovalo od drugih regija. Razlika je bila u izboru materijala i u količini ukrašavanja. Ova regija karakteristična je po jednostavnosti i umjerenosti, odnosno odsutnosti ukrasa. Boje su većinom bile zemljanih, zagasitih tonova te tehnike izrade tkanina na pruge. Žene su nosile pestemal, odjevni predmet, komad tkanine, najčešće od lanenog platna izrađenog tehnikom na pruge, koja se vezala oko struka. Preko toga noio se šal koji je prekrivao cijelo tijelo, ili barem torzo, glavu i lice. Ponekad su se nosile i plave pregače. Još jedan modalitet je crna haljina od svilenog brokata i narančasti pestemal. Također još jedna razlika je ta što su u ovoj regiji nosili i natikače.

Regija Egejskog mora slična je kao istočna Anatolija prema bojama i ukrašavanju. Muško karakteristično ruho, jedina novina jest marama koja se nosila oko vrata te izrazito visoka oglavlja. Osim veza i raznih ukrasa, muškarci su bili ukrašeni i nakitom. Žensko ruho bilo je vrlo ukrašeno. Svaki odjevni predmet bio je izvezen. Raznobojna pređa i tehnika izrade na pruge. Žene su nosile i mnoštvo nakita. Cjelokupna forma je bila izrazito raskošna i bogata, a sastojala se od šalvara, kaftana, kratke jakne i pregače te nekoliko pokrivala za glavu.

Meditranska regija karakteristična je po kontrastu muškog i ženskog odijevanja. U ovom slučaju muško odijevanje bilo je nešto jednostavnije i tradicionalnije, konzervativnije, dok je žensko odijevanje bilo bogato ukrasom i višeslojno. Nema nikakvih novina u muškom ruhu. Razlika su boje – u ovom slučaju to su izrazito tamne boje kao što je crna, smeđa i plava. Jedino su gornje jakne bile ukrašene vezom te upadljivi, šareni pojasevi koji su držali cijelu formu. Žensko ruho se sastojalo od haljine ili suknje sa košuljom, jakne i oglavlja – također vrlo jednostavno. Kontrast muškom ruhu dolazi od tekstilnih materijala – šarene tkanine na pruge, pretežito rađene od crvene, plave i žute pređe.

Mramorna regija karakteristična je po uporabi veza – svaki odjevni predmet, pa čak i donji veš, bili su ukrašeni vezom. Izrazito šareno i višeslojno, tradicionalno odijevanje ove regije

najviše se razlikuje od ostalih. Muški odjevni predmeti bile su nešto uže šaljvare (uže nogavice, a široke u području prepona) koje su se umetale u čarape, preko toga košulja i yelek. Osim oružja, na pojasu je bio zataknut i mali ručnik, te ručnik koji se nosio preko ramena, marama oko vrata. Kako su se hlače umetale u čarape, one su bile nešto višlje. Žene su, naprotiv, nosile izrazito široke šaljvare i *yelek* sa dugačkim rukavima, preko toga jaknu te pojas koji je stezao cijelu formu. Pregača nije bila obavezni dio. Druga verzija sastojala se od izvezenih dugačkih gaća i *chemise*, a preko toga suknja i jakna sa maramom oko struka.³⁹

5. VEZ

Vež je bio važan i domanantan način ukrašavanja odjevnih predmeta, posebice u Osmansko doba. Primarno u ceremonijalnoj odjeći, ali čak i u svakodnevnoj odjeći, vezom su se ukrašavali svi odjevni predmeti – od donjnjeg ruba pa sve do naj gornje odjeće. Nije se samo odjeća ukrašavala, najraskošnije su bili ukrašeni jastuci, pokrivači, tepisi i dr. u palači. Palača nije bila jedino mjesto na kojemu su se mogli pronaći bogato ukrašeni tekstilni predmeti svih vrsta. Bogato izvezeni tekstil bio je dio svakodnevnog života svih društvenih slojeva, što je vidljivo i iz tradicionalnih odjevnih predmeta gdje je prikazano kako je čak i donji veš bio izvezen. Naravno, vež je bio ručno rađen, a izrađivan je toliko profinjenim tehnikama i toliko kvalitetno da je imao sve karakteristike visoke umjetnosti⁴⁰. Vež, odnosno izvezeni tekstilni proizvodi Osmanlijama nisu služili samo za osobnu uporabu. Kao što je već rečeno, Turci su bili (a i ostali) jedni od vodećih zemalja u proizvodnji tekstila, kvalitetnog tekstila i tekstilnih proizvoda. Pa su tako i izvezeni proizvodi bili upravo to – proizvod za domaće i strano tržište.

Prvi zapisi o pojavi veza na osmanskome području sežu do 16. stoljeća. Prva vrsta veza koja se pojavila bio je zlatovež. U Topkapi palači djelovale su dvije grupe ili, bolje rečeno, dvije radionice koje su izrađivale zlatovež (Cemaat-i i Zerduzan). *Zerzud* je izraz koji se koristio za

³⁹ <http://nationalclothing.org/middle-east/31-turkey/40-each-of-seven-turkey-regions-has-its-own-clothing-traditions-and-features.html> (30.06.2021.)

⁴⁰ Visoka umjetnost – „umjetnost radi umjetnosti“, primarna funkcija je estetika, funkcionalnost nije bitna

same zlatne niti, no kasnije se vezao za tehniku tkanja sa zlatnim koncem pri čemu se zlatne niti nisu uplitala u osnovu i potku, nego su ostajale na površini tkanine. Ova tehnika slična je hrvatskoj tehnici ubjeranjem, ali ova tehnika se bazira na uplitanju zlatnih niti u tkanju, za razliku od turske gdje niti ostaju na površini. Osim *zerzud* tehnike, koristila se tehnika *dival*, na ovim područjima to bi bila tehnika preko papira. *Dival* je tehnika veza sa dva konca – zlatni konac na licu, a na naličju konac druge boje. U hrvatskoj se vezlo preko motiva izrezanog iz tvrdog papira ili nešto slično, dok se ovdje vezlo preko motiva izreznanih od kože. Treća tehnika jest *srma* – tehnika punog plošnog boda.^{41 42} Vidljivo je kako je hrvatska kultura preuzela sve tri tehnike, odnosno kako su ih osmalnije donijele na ova područja jer se prvi zapisi u Hrvatskoj o zlatovezu pojavljuju se tek krajem 19. stoljeća.

Veza zlatnim koncem nije bio jedini način veza. Vezlo se i svilenim koncem u raznim, jarkim, bojama. Ovaj tip veza radio se što na dvoru što u domaćoj, kućnoj proizvodnji. Najpoznatija tehnika veza svilenim koncem naziva se *kum ignesi*, a izvodi se tehnikom štopanja, prateći smjer osnove i potke, na taj način tvoreći dojam da je utkano u samom procesu tkanja. Uz to je bila i tehnika *pesent igne*, također tehnika štopanja, ali sličnija atlas vezu – lice i naličje različiti.

Motivi korišteni u svim tehnikama veza bili su primarno floralni – ruže, tulipani, zumbuli i karanfili, a osim samim vezom, tekstilni proizvodi bili su dodatno ukrašavani draguljima, biserima i slično.⁴³

⁴¹ <http://www.turkishculture.org/textile-arts/embroidery/turkish-embroidery-598.htm> (01.07.2021.)

⁴² Juzbašić, J., 2018., 39-49

⁴³ <http://www.turkishculture.org/textile-arts/embroidery/turkish-embroidery-598.htm> (01.07.2021.)

Slika 7. Zerzud

6. OSMANSKI UTJECAJ NA HRVATSKO ODIJEVANJE

Spomenuto je kako je turski narod prisvojio elemente iz više kultura, iz više područja kojima su migrirali. Što se hrvatske kulture tiče, posebice panonske regije, često se kaže da je prisutan orijentalni utjecaj. No orijentalno se često odnosi na Arapsku ili Indijsku kulturu, što nije krivo jer vidljiv je jak utjecaj arapske kulture na tursku, ali ipak turska kultura donjela je neke svoje elemente koji su karakteristični upravo za nju – na primjer to je tehnika zlatoveza. Nisu Turci prvi koristili tu tehniku, no koristili su tehnike koje su se potom pojavile na našim područjima.

Lako je za zaključiti da je Osmanski utjecaj na Hrvatsku došao primarno od strane osmanskih osvajanja i osmanske vladavine na ovim područjima. Nadalje, trgovačkim putem se također prenosilo – razmjenom, prodajom. Te na kraju političkim putevima (diplomati) i razmjenom poklona, najčešće odjeće, među vladajućim slojevima.⁴⁴

Hrvatsko tradicijsko ruho također je preuzelo elemente iz kultura koje su u određenom vremenu i na određenom području bile vladajuće. Osim vidljivog rimskog utjecaja na hrvatsko odijevanje, Hrvatska je bila i pod utjecajem Osmanlija, posebice u panonskoj kulturnoj zoni, a to je vidljivo i u odijevanju. Proučavati će se odjevni predmeti na kojima su vidljivi orijentalni, turski elementi.

Tako su neke opće značajke hrvatskog ženskog tradicijskog ruha košulje ili chemise, skuta/suknja, rubina/duga haljina, pregače, pojasa, šamije/marame te ponekad i prsluka. Muško ruho sastojalo se od širokih gaća/hlača, košulje, jačermje/prsluka, te naravno pojasa.⁴⁵ Ono što je možda najveća razlika jesu oglavlja – primarno radi druge religije. Hrvatice su također nosile puno nakita te su odjevni predmeti bili izrazito bogato ukrašeni. Također, sličnost je i u materijalima, no to nije previše jaka veza sa Osmanskim carstvom pošto su proizvodili tekstilne materijale od dostupnih sirovina, pa se tako i izbor materijala razlikovao ovisno o podneblju i regiji.

7. HRVATSKA NARODNA NOŠNJA

U ovom poglavlju proučit će se samo oni odjevni predmeti koji su relevantni za ovu temu. Što znači da će se obraditi predmeti za koje se smatra ili je vidljiv osmanski utjecaj.

Jadranska kulturna zona, odnosno ruho, već do sredine 19. stoljeća skoro u potpunosti je poprimilo karakteristike građanskog odijevanja. Razlog tomu jest pomorstvo, a pomorci su onda prenosili formu građanskog odijevanja u ruralne predjele.⁴⁶

⁴⁴ <http://char.txa.cornell.edu/influences.htm> (01.07.2021.)

⁴⁵ <https://babogenglish.wordpress.com/2016/03/29/croatia-general-information/> (01.07.2021.)

⁴⁶ Čapo Žmegač, J., Muraj, A., Vitez, Z., Grbić, J., Belaj, V., 1998., 111

7.1. MUŠKI ODJEVNI PREDMETI

Jadranska kulturna zona. Krožet – kratki prsluk za svečano ruho, bogato ukrašen vezom, izrađen od smeđeg sukna. Uz to kratki kaput koret, također od sukna.⁴⁷ Ova dva odjevna predmeta nisu nužno osmanskog porijekla, no imaju određene karakteristike *yeleka* pa su tako uvršteni ovdje te će kasnije koristiti kao inspiracija za kolekciju odjeće. Prsluci su karakterističan dio muškog ruha u svim kulturnim zonama. Brageše su hlače slične šalvarama (dimijama) koje su se nosile na otocima, sezale su najčešće do pola lista, izrađene od modrog kupovnog sukna. Odlika koja također nije nužno povezana sa Turskom, ali je sličnog karaktera jest široki pojas u koji se zatakalo oružje. Boja i vrsta materijala od kojega je izrađen pas odavala je iz koje je okolice osoba. Uz to su nosili dugačke vunene čarape bičve. Crvenkapa s resama podsjeća na turski fes. Dubrovačka narodna nošnja izrazito podsjeća na onu Turaka – široke hlače nalik dimijama, duge čarape, bogato ukrašen prsluk, te oglavlje nalik turbanu.⁴⁸

Dinarska kulturna zona. U dinarnoj zoni prevladavalo je vuneno sukno, a razlog tomu jest klima – okruženo gorjem; padaline. Krožat i jačerma prsluci formom podsjećaju na one Osmanlija. Jačerma se razlikuje prema bogatim ukrasima – bogato ukrašen srebrnim i metalnim aplikacijama. Osim prsluka, koporan, kraća jakna sa rukavima rađena od modrog sukna. Široki pojasevi koji su se razlikovali ovisno o prigodi i namjeni, no najčešće su služili kao zamjena za nedostatak džepova. Razlika je u tome što većinom nisu nosili oružje u pojasu nego duhan i pribor za paljenje vatre. I ovdje je vidljiva crvena sukna kapa sa kiticom crnih resa, podsjećajući na fes.⁴⁹

Panonska kulturna zona. Pamučno i laneno platno karakteristično je za panonsku regiju kao i koža, razlog tome jest sama dostupnost tih sirovina na tom području. No, to je poveznica sa turskim ruhom pa se tako može naći više sličnosti među te dvije kulture. Muško ruho vrlo je jednostavno te se svakodnevni i svečani modalitet ne razlikuje previše. Osnova su široke hlače i košulja (malo slojeva zbog klime, odnosno cjelodnevnog rada na polju), a za svečane

⁴⁷ Čapo Žmegač, J., Muraj, A., Vitez, Z., Grbić, J., Belaj, V., 1998., 111

⁴⁸ Čapo Žmegač, J., Muraj, A., Vitez, Z., Grbić, J., Belaj, V., 1998., 111-115

⁴⁹ Čapo Žmegač, J., Muraj, A., Vitez, Z., Grbić, J., Belaj, V., 1998., 125

prigode se nadodaju prsluci i kaputi. Oglavlja su bili sastavni dio muškoga ruha, a nošena su isto tako radi funkcionalnosti. Prsluci su najčešće bili sukneni ili kožnati. Prsluci naziva lajbek, prosluk, kamizol. Prevladavale su tamne boje kao crna, modra i crvena, no boja je također ovisila o lokalitetu. Aplikacije su bile raznovrsne – od suknenih aplikacija, preko veza do raznih perlica i metalnih ukrasa. Kao i kod Osmanlija, u Hrvata se prsluk nosio otkopčan. Osim prsluka, u svečani modalitet pripada i jakna/kaput – surka ili surina, u Slavoniji reklja, također izrađen od sukna, ali tanjega i ukrašen na isti način kao prsluk. U Slavoniji se nosio i dugi ogrtač – aljina, nošen preko ramena, izrađen od tamne čohe i ukrašen vezom, najčešće zlatovozom ili srmom. Vidljiv je osmanski utjecaj na tim područjima. Uz prsluk je bio karakterističan i široki pojas tkanica ili kajiš koji se nosio preko gaća i košulje, a bio je izrađen od tkane vunene pređe (trobojnica), ukrašen vezom ili, rjeđe, kožni. Obuća se sastojala od opanaka ili kožnih čizama što je još jedna poveznica sa Turcima.⁵⁰

Muška košulja mašlijara sa područja Duboševice u Baranji primjer je muške košulje na kojoj je vidljiv orijentalni utjecaj. Izrađena od domaćeg pamučnog platna, ukrašena čipkom na batiće, pozamanterijskim trakama mašlijama, još nekoliko vrsta pozamanterijskih traka, srmom i metalnim pločicama. Prevladavaju bijela, sa crnim, crvenim i zlatnim detaljima – floralni i organički ornamenti.⁵¹ Još jedan oblik košulje sa područja Baranje je naziva haljetak, no nije klasični haljetak pošto nema kopčanje cijelom dužinom, no zato ima prorez od vratnog izreza do prsa. Izrađena od kupovnog crnog samta. Cijela košulja izvezena je šarenim vezom, te dodatno našivane srmene pozamanterijske trake. Floralni motivi dobivaju se tehnikom trukovanja – prenošenje motiva pomoću rupica na papiru i praha.⁵² Košulja sa područja Viškovaca, Đakovština, izrađena je od domaćeg pamučnog platna. Osmanski utjecaj vidljiv je na ukrašavanju, odnosno vezu, koji je u ovom slučaju smješten na prednjem dijelu oko vratnog izreza i prema prsima, te na orukvicama. Tri okomite trake izvezene zlatom naskroz, biljni ornament. Orukvice su isto tako izvezeni zlatom naskroz, a završene su tankom trakom kupovne čipke.⁵³

Prsluk sa područja Vinkovaca izrađen je od domaće proizvedene kože (runo s unutrašnje strane kako bi grijalo), seže do pasa te se kopča na lijevom boku i ramenu. Bogato ukrašen ornamentima izrađenim od kože u raznim bojama te dodatno aplicirana ogledalca i janjeće krzno na vratnom izrezu. Sam prsluk smeđe je boje, porub i kopčanje su u crvenoj boji, a

⁵⁰ Čapo Žmegač, J., Muraj, A., Vitez, Z., Grbić, J., Belaj, V., 1998., 136-140

⁵¹ Šabić, V., 2002., 29

⁵² Šabić, V., 2002., 59

⁵³ Šabić, V., 2002., 120

aplikacije su raznobojne, a time ovaj prsluk asocira na one Turaka. Jedna jednostavnija verzija muškog prsluka sa područja Lipika rađena je od domaćeg sukna, a podstavljen je kupovnim platnom. Seže do struka, a svojom formom podsjeća na prsluke Osmanlija. Otvoren s prijeda te se kopča pomoću dugmadi. Urešen je crnim uskim ukrasnim trakama (gajtan). Jedina boja koja se pojavljuje jest na džepovima koji su paspulirani džepovi sa crvenim platnom.⁵⁴

Vitane čarape sa područja Baranje pletene su, izrađene od vune (najčešće crvene pređe) sa isprepletanim šarenim nitima pređe, tvoreći na taj način specifični uzorak. Vit je riječ koja označava vijugu, krivulju, a motivi koji se ponavljaju na čarapama su red vijuga, red motiva (floralnog). Također vidljiv orijentalni utjecaj.⁵⁵

Slika 8. Muški sukneni prsluk

7.2. ŽENSKI ODJEVNI PREDMETI

⁵⁴ Šabić, V., 2002., 145

⁵⁵ Šabić, V., 2002., 66

Jadranska kulturna zona. Žensko ruho jadranske kulturne zone nema previše poveznica sa osmanskim ruhom osim donjeg ruha koji je činila široka košulja i podsuknja. Bez ukrasa i izrađena od platna. Cijela forma puno šira i jednostavnija.⁵⁶

Dinarska kulturna zona. Najjači utjecaj Osmanlija bio je vidljiv u Ličkom ruhu, a razlog tome jest susjedna Bosna i njezin utjecaj. Žensko ruho na dinarskom području relativno je jednostavno. Sastoji se od rubine/chemise, duge jednostavne haljine ravnoga kroja, koja se potom ukrašavala šarenim vezom. Na ovaj način Osmanlije su također ukrašavali svoje doljne rublje. Specifično na dinarskom području jest pojas – tkanica i pregača. Tkanica je tkani pojas od raznobojne vune, koji je bio u kontrastu sa bjelinom rubine. Razlikuju se dvije vrste pregača – pregača tehnikom u četiri nita, tehnika tkanja pomoću kojeg su se dobivale raznobojne poprečne pruge. Takva suknja se nosila nabrana na struku i padala. Druga vrsta pregače dobivala se tehnikom klječanja – s tri strane guste rese. U dinarskoj zoni i žene su nosile prsluke -jačermu koji je varirao u dužini, nikad preko bokova, te je bio otvoren sprijeda. Žensko ruho bilo je ispunjeno bojama, a takvi „dodatci“ su najčešće bili porubi rađeni od vunene pređe u raznim bojama te tkani raznim tehnikama. Za ovo područje karakteristično je da i žene nose crvenkape. Žene dinarskog područja su nosile mnoštvo nakita, prvenstveno srebrnog. Najpoznatiji nakit jest đerdan – privjes izrađen od trake sa nanizanim novcem, dukatima ili slično. Prvenstveno je trebao prikazivati bogatstvo djevojke koja ga nosi. Dinarsko ruho bilo je bogato ukrašeno vezom, a razne aplikacije koje su dodatno ukrašavale odjevne predmete sastojale su se od metala, srebra ili čak kauri školjke kao ukrasi.⁵⁷

Panonska kulturna zona. Žensko ruho na ovim područjima karakteristično je zbog svoje bogate ukrašenosti. Kako je gornje i doljnje ruho bilo isto, žene su uložile nebrojne sate rada kako bi te odjevne predmete, ili, najčešće, samo haljina/rubina, ukrasili vezom i raznim aplikacijama. Osim aplikacija, „ukrasi“, odnosno dezeni, dobivali su se tkanjem sa nitima različitih boja. Žene su rjeđe nosile haljetke i prsluke, ali i to je prisutno u nekim predjelima. Kada su ih nosile, bili su rađeni od tamnoga sukna kao i muški ili su bili kožni – kožulec, te dodatno, bogato ukrašeni. No, umjesto prsluka, na ovim područjima se češće viđaju marame/ćoškovi, koji se nose preko ramena, padaju na leđima, a naprijed su ili vezane u

⁵⁶ Čapo Žmegač, J., Muraj, A., Vitez, Z., Grbić, J., Belaj, V., 1998., 111

⁵⁷ Čapo Žmegač, J., Muraj, A., Vitez, Z., Grbić, J., Belaj, V., 1998., 128- 133

području prsa ili zataknete u pojas. Pregača je bio sastavni dio ženskog modaliteta, zajedno sa pojasom i oglavljem – marama/šamija. Pokrivala za glavu razlikovala su se kod udanih i ne udanih žena. Pregače su najčešće bile od kupovnog tekstila, za svečane prigode najviše svilene te dodatno ukrašavane.⁵⁸

Rubina Jasprenka izrađena je od domaćeg lanenog platna, te ukrašena kupovnom čipkom, pozamanterijskim vrpčama, vezom srmom, metalnim pločicama, staklenim zrcima. Svi ukrasi kreću se okomito. Izrazito šarena, bogato ukrašena rubina za svečane prigode. Potiče sa područja Baranje. Vidljiv jak orijentalni utjecaj.⁵⁹ Sa područja Đakovštine nekoliko je rubina koje imaju orijentalni utjecaj, no samo vezom i ornamentom. Rubina do polak zlatom i rubina zlatom ubjerana. Rubina do polak zlatom, kao što naziv sam govori, rubina je koja ima ukrašene skute ali samo do polovice. Cijela rubina rađena je od domaćeg pamučnog platna te orukvice i porub skuta obrubljen kupovnom čipkom. Na gornjem dijelu rukava nalaze se po dva stilizirana biljna motiva na svakom rukavu, a na skutima su pet okomitih traka izvezenih zlatom – „na pet mjesta do pol pola“, također stilizirani biljni motivi. Vez je rađen tehnikom naskroz. Rubina zlatom ubjerana isto je tako izrađena od domaćeg pamučnog platna. Na prsima je prorez koji se zatvara crvenom trakom koja je prišivena dužinom vratnog izreza, rukavi i porub ukrašeni su kupovnom čipkom. Na svakom rukavu nalaze se dvije okomite trake zlatom ubjerane, te dodatno ukrašene perlicama i pločicama – đendar. Na suknji se nalaze četiri trake zlatom ubjerane i isto tako dodatno ukrašene đendarom. Treća forma sa tog područja je naziva „Zlatom po papiru“, te se sastoji od rubine, pregače, marame i pojasa. Rubina izrađena od domaćeg pamučnog platna sa kupovnom čipkom na rukavima i porubu, dok su marama i pregača izrađene od crnog glota, a tkanica od crne vune. Na rukavima i skutima rubine našivene su četiri trake izvezene zlatom preko papira, te dodatno ukrašene đendarom i pulijama (perlice). Pregača i marama su duž cijeloga ruba izvezene zlatom te sa ponekim, zasebnim motivima po središtu. Također stilizirani floralni motivi rađeni zlatom preko papira i ukrašeni zlatnim aplikacijama.⁶⁰

⁵⁸ Čapo Žmegač, J., Muraj, A., Vitez, Z., Grbić, J., Belaj, V., 1998., 141-149

⁵⁹ Šabić, V., 2002., 27

⁶⁰ Šabić, V., 2002., 116-118

Slika 9. Rubina Jasprenka

Kratki prsluk vezen zlatom sa područja Bobote kod Vukovara izrađen od svjetlog samta te je podstavljen kupovnom podstavom. Seže do struka ili malo iznad, a zlatom je izvezen i na prednjici i na stražnjem dijelu.⁶¹

⁶¹ Šabić, V., 2002., 81

Slika 10. Ženski prsluk vezen zlatom

Pojas šara sa područja Duboševice u Baranji izrađen je od pamuka i svile, te urešen srmom. Izrađen tehnikom na nitice, tvori vertikalne pruge. Pojas se sastoji od dva dijela međusobno odvojena šugometkama – vijugave poprečne pruge. Floralni motivi.⁶²

Vunena ubirana pregača, vunena je pregača s područja Podravine, tkana od domaće crvena vunene pređe sa umetnitim ranobojnim nitima koje tvore poprečne pruge – tehnika ubiranja, odnosno umetanja niti pređe. Sa tri strane obrubljena je raznobojnim resama, što se također pronalazi u turskom tradicionalnom ruhu.⁶³ Srmena pregača sa područja Gorjana iznimno podsjeća na one Turaka. Izrađena od crne vune sa tehnikom poprečnih pruga. Kao potka se umetala srma, te naizmjenično pređa u crvenoj, zelenoj, plavoj i žutoj boji. Na porubu se nalazi i dezen dobiven srmom, a pregača je sa tri strane obrubljena dugim resama u svim bojama korištenim na pregači. Slična ovoj je srmena pregača iz Gornjih Andrijevac, također

⁶² Šabić, V., 2002., 32

⁶³ Šabić, V., 2002., 55

Đakovština. Jedina razlika jest što ova pregača nema poprečne pruge u boji, nego je gusto protkana srmom.⁶⁴

Slika 11. Srmena pregača rađena tehnikom tkanja poprečnih pruga

Marame (ćošak) koje su se nosile preko ramena i kao oglavlje (šamija) na području Brođanaca krojene su u kvadrat te se presavijaju na pola, izrađene su od crnog glota te ukrašene srmom, zlatom i metalnim pločicama. Ćošak još sa svih strana ima duge rese. Zanimljivo je da ovisno o položaju ornamenta na šamiji, postoje određeni izrazi koji označavaju to – na primjer naprvo (uz rub), na glavu (središte).⁶⁵ Šamije iz Gorjana i Punitovaca dobar su primjer jakog orijentalnog utjecaja na području istočne Slavonije. Šamija iz Gorjana rađena je od crnog glota krojenog u trokut, obrubljena sitnim resama. Izvezena je bijelom svilom. No, ono što primarno asocira na Turski vez jest sam ornament – stilizirani floralni motivi koji su takvoga oblika da iznimno podsjećaju na cvjetne motive vidljive u

⁶⁴ Šabić, V., 2002., 123 i 174

⁶⁵ Šabić, V., 2002., 84-85

turskom tradicionalnom ruhu. Šamija iz Punitovaca pak asocira na tradicionalno tursko ruho detaljima koji su rađeni u boji. Izrađen od crnog samta, te ukrašen srmom srebrne i zlatne boje, vezen po papiru, te ukrašen pulijama i staklenim zrcima. Pulije su također i u plavoj i crvenoj boji što, kao što je rečeno, daje dojam orijentalnog.⁶⁶ Ćošak sa područja Gornjih Andrijevac kupovna je marama, izrađen od crnog kašmira sa raznobojnim floralnim ornamentom koji je također tvornički izrađen. Na rubovima vise rese koje su stegnute na početku.⁶⁷ Ova marama podsjeća na tursku tehniku veza kum ignesi. Šamija sa područja Osijeka izrađena je od kupovnog crvenog satena te ukrašena zlatom, ali tvornički vez, ne ručni, te ukrašena metalnim pulijama. Ovo pokrivalo bilo je namijenjeno za udane žene. Zbog crvene boje, kao i svilenog materijala, ova marama izrazito odaje dojam da je preuzeta iz Turske kulture.⁶⁸

⁶⁶ Šabić, V., 2002., 126-127

⁶⁷ Šabić, V., 2002., 175

⁶⁸ Šabić, V., 2002., 162

Slika 12. Marama/ćošak

7.3. VEZ

Na području istočne Slavonije prvi tragovi zlatoveza javljaju se krajem 19. stoljeća nakon što je Marija Terezija u Đakovu osnovala Red sestara Sv. Križa. Redovnice su veliku brigu pridavale ukrašavanju svečanog misnoga ruha, ali i ostalih tekstilnih proizvoda za ukrašavanje crkve u tehnici zlatoveza.

Etnolog Marijan Gušić govori kako je zlatovez na područje Slavonije došao još za vrijeme turske vladavine na ovim područjima te kako su tehnike zlatoveza u kombinaciji s

aplikacijama od srme te kako tehnika plosnog veza naskroz ima sličnosti s muslimanskim vezovima, a takvi utjecaji u tehnici i materijalima mogu dolaziti iz Turske ili Bosne.⁶⁹

Kao što je već spomenuto, postoje tri osnovne tehnike veza zlatom što je najvjerojatnije preuzeto iz turske kulture. Prva tehnika je tehnika ubjermanjem. Takvim vezom se zlatni konac provlači tehnikom tkanja. To se radi na način da se na pruženoj osnovi, prstima i čunkom, zlatne niti potke provlače kroz niti osnove. Ovom tehnikom dobivaju se geometrijski motivi te se na takve odjevne predmete, odnosno uz takav vez se vrlo rijetko dodaju ukrasi za razliku od druga dva osnovna veza. Druga tehnika je vez zlatom naskroz i to je vez punim plosnim bodom. To je najskuplja tehnika jer je zlatni konac i na licu i na naličju, ali je jednostavnija tehnika te dugotrajnija. Prvo je potrebno preslikati motive koji će se vesti na podlogu, a to se radi isto kao i kod rupičastih vezova kao što su šlinganje ili toledo. Prvo se motivi pripreme na papiru, odnosno, motivi se prvo iscrtaju punom linijom na, najčešće, jarko plavom papiru te se potom iglom ubada papir te se bod preslikava na čisti proziran papir koji se postavljen ispod. Nakon toga se prozirni papir postavi na dio platna na kojem će se izvoditi zlatovez te se lagano pospe plavim prahom. Prah prodire kroz rupice i na platnu ostavlja trag, odnosno linijske dijelove motiva. Ova vrsta veza najčešće se ne radi na drvenom okviru. Treća tehnika je vez zlatom preko papira. To je složenija tehnika jer se radi s dva konca, ali je i najčvršća tehnika. Motivi se iscrtavaju na podlogu, a potom se izrezuju od tvrdog kartona te se postavljaju, slažu na dio platna na kojem će se izrađivati vez. Međuprostor između motiva se popunjava drugim vrstama vezova te raznim aplikacijama. Ova tehnika se radi na drvenom okviru koji se naziva đerđef ili đerđe. Nakon što se podloga izreže, na platno se pričvršćuje iglom i koncem, odnosno ishefta se ili se zalijepi ljepilom. Danas se to lijepi bilo kojim ljepilom, a prvotno se to radilo smjesnom napravljenom od brašna i vode. Zlatni konac je vidljiv s lica tkanine, a drugi konac je na naličju. Zlatni konac se prebacuje preko podloge, a s desnom rukom običnim koncem obuhvaćamo zlatni konac te ga zatežemo preko rubova kartona.⁷⁰

Zlatovez, naravno, nije bio jedini vez kojim su se ukrašavali odjevni predmeti. Vezlo se srmom (tehnika slična zlatovezu, no deblji, grublji konac), raznobojnom svilenom predom jednako kao i raznobojnom pamučnom predom.

⁶⁹ Juzbešić, J., 2018., 19-20

⁷⁰ Juzbašić, J., 2018., 39-49

8. EKSPERIMENTALNI DIO

Drugi, odnosno eksperimentalni dio ovoga rada sadrži skice, konstrukciju (i modeliranje), te crteže i izrađenu mini kolekciju koja je inspirirana kako turskom, tako i hrvatskom narodnom nošnjom.

U nastavku je prikazana tablica usporedbi elemenata turskog i hrvatskog tradicijskog ruha, tehnika izrade i motiva. Iz tablice su vidljive sve sličnosti i razlike elemenata, a tablica je koristila kao pomoć i inspiracija za stvaranje kolekcije.

Tablica 1. Usporedbe turskog i hrvatskog ruha

TURSKA	HRVATSKA
Uzgoj pamuka i izrada domaćeg pamučnog platna	Uzgoj pamuka i lana, izrada domaćeg pamučnog i lanenog platna
Uzgoj ovaca, prerada vune i izrada sukna	Sukno većinom kupovno
Tehnika tkanja sa više boja pređe u različitim debljinama, dobivanje prugastih uzoraka	Tehnika tkanja sa više boja pređe, rjeđe u različitim debljinama, dobivanje prugastih uzoraka
Čipka na iglu, heklana čipka	Kupovna čipka, rjeđe čipka domaće proizvodnje
Prevladavaju crvena, crna i zlatno žuta boja	Bijela, te crna crvena i zlatni vez u svečanim prilikama
Zlatovez	Zlatovez
Tri tehnike: <i>Zerzud</i> – zlatne niti se ne upliću, već ostaju na površini tkanine <i>Dival</i> – tehnika veza preko motiva <i>Srma</i> – tehnika punog plošnog boda	Tri tehnika: Ubjeranje – uplitanje zlatnih niti prilikom tkanja Preko papira – tehnika veza preko motiva Zlatom naskroz – tehnika punog plošnog boda Srma jest tehnika vezenja zlatnim koncem koji je deblji i grublji

Vez svilenim koncem	Vez svilenim koncem
<i>Kum ignesi</i> – tehnika štopanja u smjeru tkanja (u smjeru osnove i potke)	Rjeđe korištena tehnika, često prisutna kod kupovnih tkanina (strojnog veza)
Floralni, organički motivi	Floralni, organički motivi
Ornament kao označitelj pripadnosti, socijalnog statusa, dobi	Ornament kao označitelj pripadnosti, dobi
Kratki prsluci – <i>cebken</i> i <i>yelek</i>	Kratki prsluci – krožet, jačerma, lajbek
Šalvare - dimiije	Brageše (na otocima) – slične dimijama
<i>Chemise</i> – duga košulja	Rubina – slična dugoj košulji
Pojas – najčešće za držanje oruđa Kod žena da drži pregaču	Pojas tkanica ili kožni pojas – najčešće za držanje oruđa Kod žena da drži pregaču
Pregače – tkane, vunene	Pregače – tkane, vunene, svilene
Fes	Crvenkapa
Ženska oglavlja (<i>tac</i> , <i>yasmak</i> i <i>čaršaf</i>) stvar su religije	Marame šamije
Šarene vunene čarape	Šarene vunene čarape

Sličnosti u turskom i hrvatskom ruhu najviše su vidljive na ukrasu, odnosno vezu i ornamentu. Forma ima nešto manje sličnih elemenata (najviše su to prsluci i pregače).

8.2. RAZRADA SKICA ZA KOLEKCIJU

Slika 14. Razrada ideje – modeli 1. i 2.

Slika 15. Razrada ideje – modeli 3. i 4.

Slika 16. Razrada ideje – modeli 5. i 6.

Slika 17. Razrada ideje – modeli 7. i 8.

Slika 18. Razrada ideje – modeli 9. i 10.

Slika 19. Razrada ideje – modeli 11. i 12.

Slika 20. Razrada ideje – modeli 13. i 14.

Slika 21. Razrada ideje – modeli 15. i 16.

Slika 22. Razrada ideje – modeli 17. i 18.

Slika 23. Razrada ideje – modeli 19. i 20.

Slika 24. Razrada ideje – modeli 21. i 22.

8.3. KOLEKCIJA

Slika 25. Model 1

Slika 26. Model 2

Slika 27. Model 3

Slika 28. Model 4

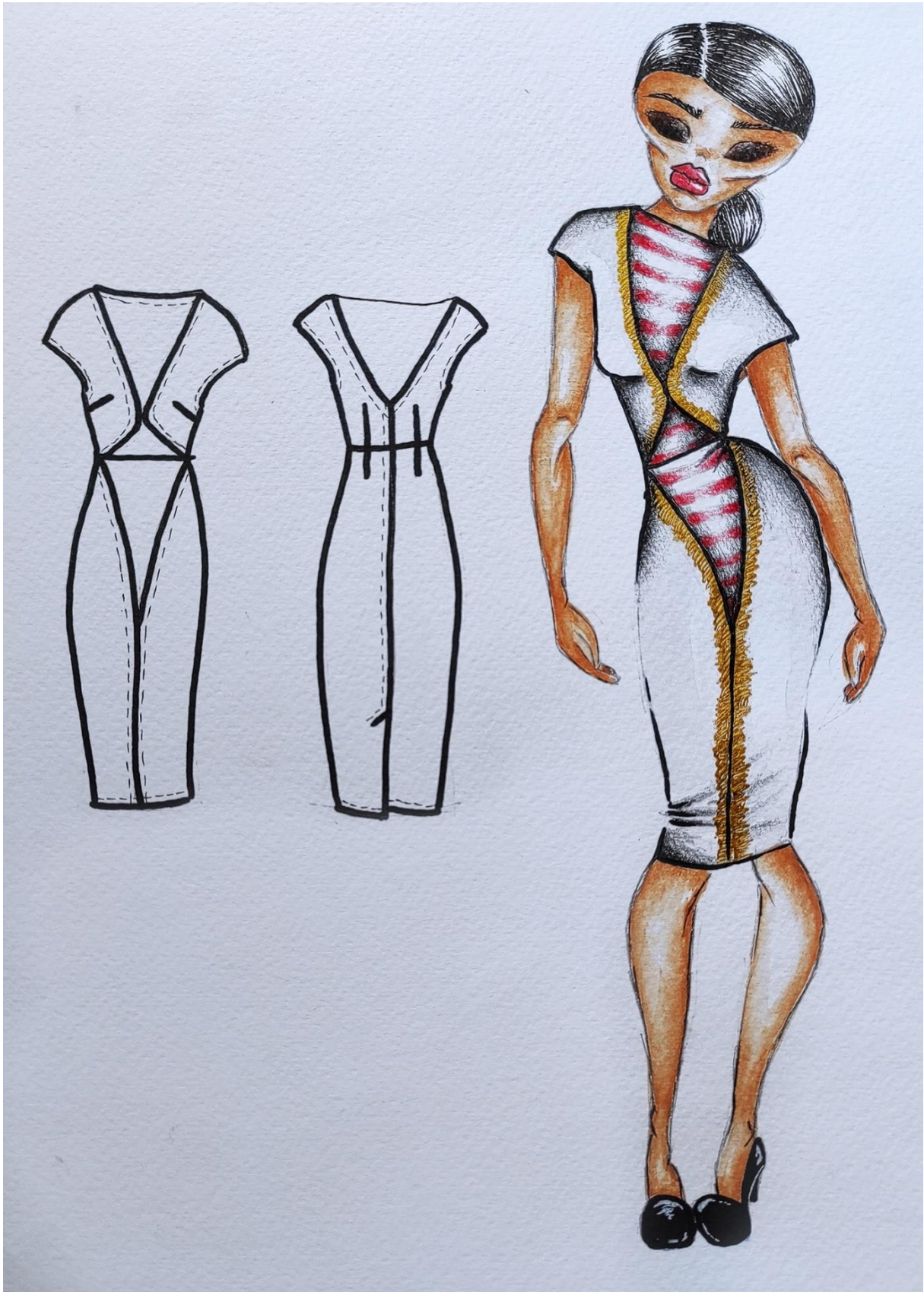
Slika 29. Model 5

Slika 30. Model 6

Slika 31. Model 7

Slika 32. Model 8

Slika 33. Model 9

Slika 34. Model 10

Slika 35. Model 11

8.4. KONSTRUKCIJA I MODELIRANJE

Za konstrukciju i modeliranje odabrana su 3 modela koja su prikazana na slikama dolje. Uz slike, opisan je postupak modeliranja te prikazani računalno izrađeni krojevi za dva modela. Temeljna konstrukcija ženske bluze i ženskih klasičnih hlača rađena je prema knjizi *Tehnike konstrukcije i modeliranja odjeće* autora Ujević D., Rogale D., Hraslinski M.⁷¹

Slika 36. Prvi model

Prvi model sastoji se od dva dijela. Gornji dio srolikog je vratnog izreza koji seže 12cm od vratnog izreza temeljnog kroja. Rameni šav širine je 8cm te se kreće ravnomjerno 4cm od sredine izvornog ramenog šava. Prsni ušitak je zatvoren, a ušitak na području struka produžuje se do oznake na orukavlju tvoreći tako “princeza kroj”. Izrez na stražnjoj strani spušten je 20cm, a ušitak na struku je pomaknut 2cm prema bočnom šavu, te je također produžen u oznaku na orukavlju kako bi se dobio “princeza kroj”. Na donjem prednjem i stražnjem dijelu zatvoren je ušitak te se tako dobila pomalo zvonolika forma. Obje strane proširene su dodatno 2cm na linije dužine. Prednja strana seže do koljena te se prema bočnom šavu spušta 10cm, a na stražnjoj strani od bočnog šava prema stražnjoj sredini spušta se dodatnih 5cm. Tako se dobila asimetrična forma sa kraćom prednjom, a dužom prednjom

⁷¹ Ujević; Rogale; Hralinski., 2010., 95-97 : 129-130

stranom koja seže do polovice lista. Na prednjoj sredini dodan je šavni dodatak od 2cm zbog preklopa, dok je na stražnjoj sredini dodan radi zatvarača.

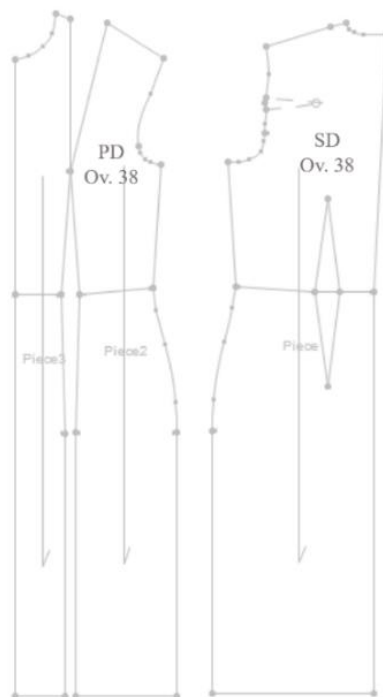
Slika 37. Drugi model

Drugi model se također sastoji od dva dijela. Gornji dio tvori formu sličnu prsluku no više prati liniju tijelu. Tako je zatvoren prsni ušitak, a ušitak na liniji struka premješten je 4cm od orukavlja u bočni šav. Rameni šav pomaknuo se 1cm od vratnog izreza, a produžio 3cm kako bi tvorilo formu sličnu rukavu. Prednji dio se potom zaoblilo u željeni oblik. Vratni izrez na stražnjoj strani spustio se 10cm i oblikovao u "V izrez". Donji dio isti je kao na prvom modelu.

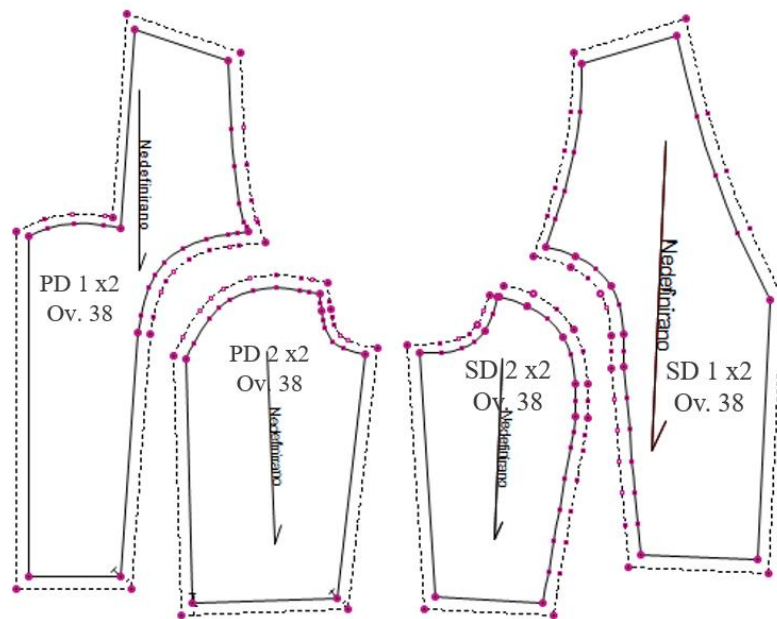

Slika 38. Treći model

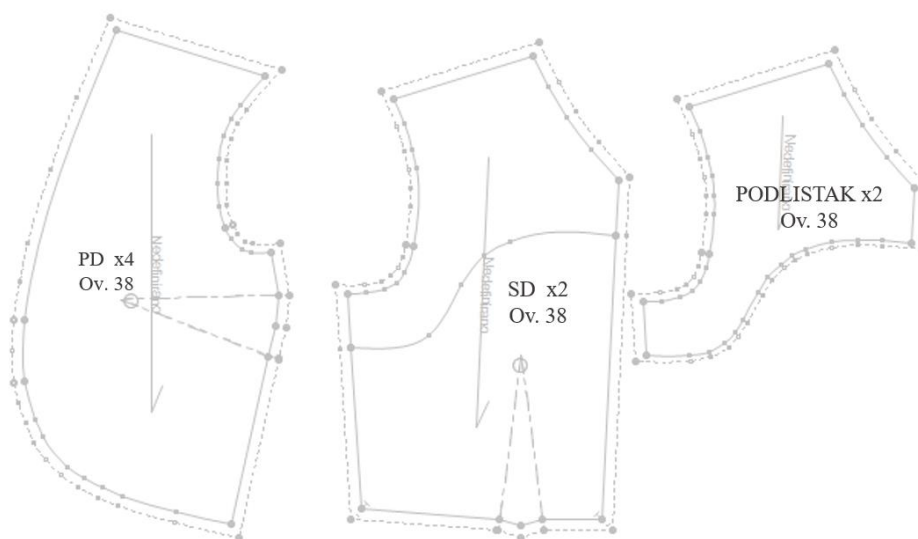
Treći model sastoji se od tri dijela. Gornji dio u formi marame, krojen u trokut te zataknut na prednji središnji dio dok stražnji dio slobodno pada preko leđa. Središnji dio u obliku je širokog pojasa ili pojasnice koja prijanya uz tijelo. Donji dio, odnosno suknja, kvadratnog je oblika. Širina je dvostruki opseg struka. U struku se tkanina nabire te seže ispod koljena.

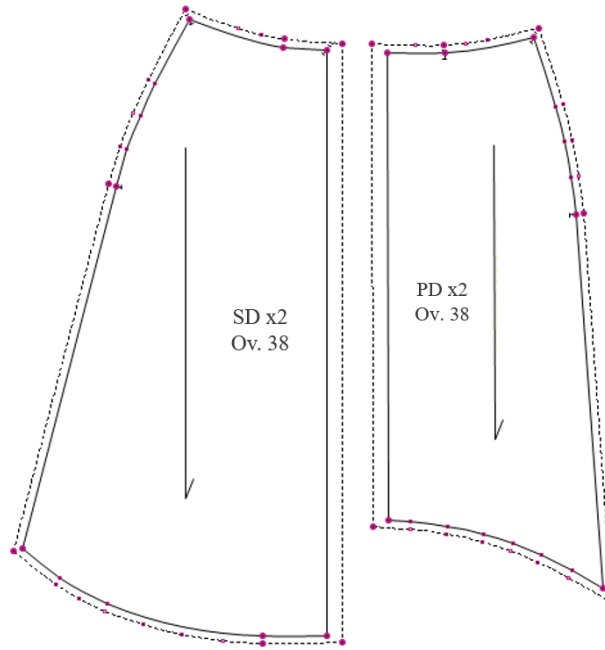
Slika 39. Temeljni kroj haljine, odjevna veličina 38

Slika 40. Modelirani kroj – model 1

Slika 41. Modelirani kroj – model 2

Slika 42. Modelirani kroj suknje za model 1 i 2

8.5. IZRADA

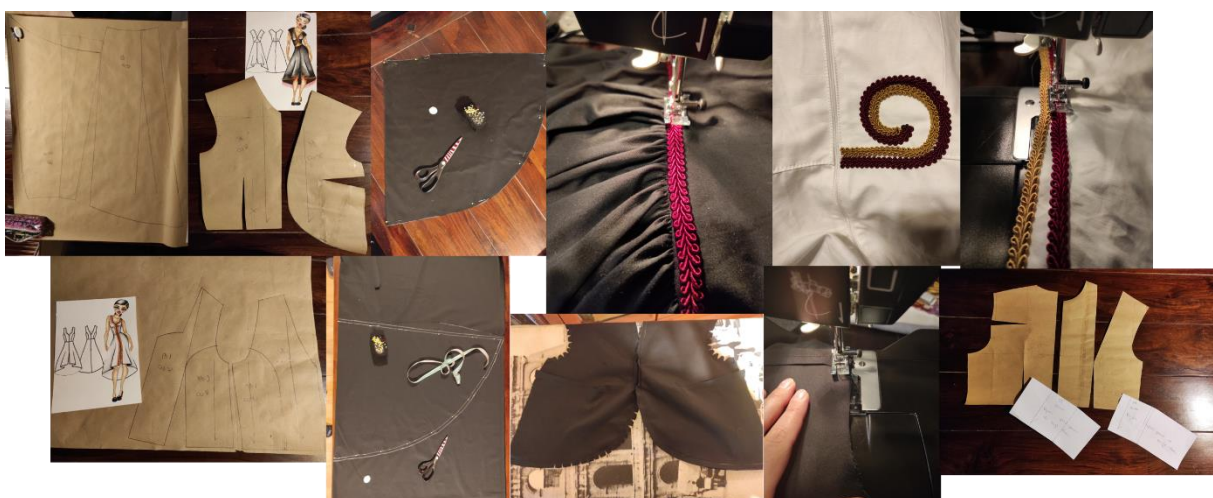
Nakon konstrukcije i modeliranja svakog modela, slijedi krojenje. Model 3 se kroji na način da se donji dio iskroji kao dva pravokutnika širine materijala, a dužine kroja 55cm. Gornji stražnji dio je iskrojen kao pelerina, dok se na prednjem dio kroji u obliku trokuta kako bi se postigla željena forma. Samo se središnji dio, pojas, kroji po modeliranom kroju jer treba pratiti liniju tijela. Potom započinje proces šivanja.

Model 1. se radio na način da se prvo spoje svi prednji i stražnji djelovi. Kako je gornji dio u dva sloja, spojili su se svi prednji i stražnji djelovi gornjeg i donjeg sloja. Na donjem dijelu spojio se središnji šav, no ostavilo se 15cm od ruba kako bi se stvorio svojevrsni otvor. Zatim su se prošili rubovi sa svake strane šava. Gornji i donji djelovi spojili su se na način da se donji dio postavio kao središnji sloj između slojeva gornjeg dijela. Zatim su se zatvorili rameni šavovi, vratni izrez i rukavne okrugline. Ukrasne trake pričivale su se od stražnje sredine, preko vratnog izreza stražnjeg i prednjeg dijela te su se spustile uz prednji srednji šav

sve do poruba. Nakon toga prišio se zatvarač, potom su se zatvorili bočni šavovi, a završno se obradio rub i prišile ukrasne rese.

Model 2 se šivao na sličan način kao prvi model. Prvo su se zatvorili svi ušitci, a potom su se zatvorili rameni šav, vratni izrez i rukavne okrugline. Prednji srednji dio se zatvorio na željenom mjestu kako bi se strane ne bi razdvajale. Na donjem dijelu se kao i na prvom modelu napravio rasporak koji se onda i prošio. Prednji donji dio se još i porubio na liniji struka. Ukrasne trake su se našile od stražnjeg srednjeg šava, preko vratnog izreza do bočnog šava prednjeg dijela. Prišio se zatvarač, a potom su se zatvorile bočne strane. Zadnje se na rub prišila ukrasna traka sa resama.

Model tri se radio na način da se prvo na donji konac nabrao donji dio na liniji struka, te su se spojili prednji i stražnji dio u desnom šavu. Potom su se spojili prednji i stražnji dio pojasnice. Donji dio se umetnio između dva sloja pojasnice te se su se na taj način spojili donji dio i pojasnica. Potom se na isti način spojio gornji dio na pojasnicu na koji se prethodno našila ukrasna traka. Zatim su se ukrasne trake prišile na bojasnicu. Rameni šav se zatvorio, a onda se prišio zatvarač na lijevi bočni šav. Zadnje se napravio porub na donjem dijelu te se na gornji dio prišila ukrasna traka sa resama.

Slika 43. Proces rada

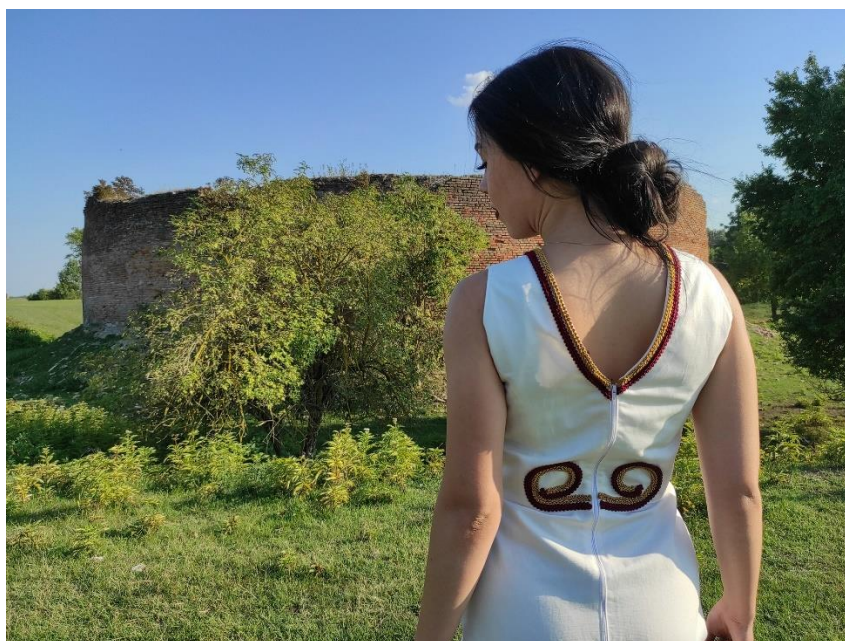
8.6. IZRAĐENA MINI KOLEKCIJA

Slika 44. Realizirani model 1

Slika 45. Realizirani model 1 – stražnja strana

Slika 46. Realizirani model 1 – detalji

Slika 47. Realizirani model 2

Slika 48. Realizirani model 2 – prednja strana

Slika 49. Realizirani model 2 – stražnja strana

Slika 50. Realizirani model 3

Slika 51. Realizirani model 3

Slika 52. Realizirani model 3

9. ZAKLJUČAK

Iako nije sigurno, ne porecivo je vidljiv osmanski i orijentalni utjecaj na hrvatsko tradicijsko odijevanje. Dok tekstilni materijali i krojevi/forma imaju više veze sa samim sirovinama dostupnim na određenom području i funkcionalnosti (kako Hrvatska tako i Turska), ukrašavanje svečanih odjevnih predmeta i forma pojedinih odjevnih predmeta preuzela je elemente i tehnike izrade.

Hrvati i Turci narodi su koji su bili pod utjecajem mnogih kultura – migracijom, osvajanjima, no na kraju su ipak stvorili nešto što je danas prepoznatljivo i karakteristično za pojedinu kulturu.

U prikazanoj kolekciji ženskih haljina igralo se spajanjem elemenata kako bi se dobila forma na kojoj su vidljivi elementi obje kulture. Primarna inspiracija jest forma kratkog prsluka i marama „ćošak“ te način smještanja ukrasa na odjevnim predmetima. Spajanjem elemenata preuzetih iz obje kulture odaje se počast primarno hrvatskoj kulturi i hrvatskom narodu i povijesti hrvatskog naroda, a potom i turskoj kulturi iz koje su preuzeti elementi koji danas čine hrvatsko ruho kakvo ono jest.

10. LITERATURA

Condra, J. : Encyclopedia of National Dress: Traditional Clothing Around the World Volume I, ABC-CLIO; 2013.

Čapo Žmegač, J.; Muraj, A.; Vitez, Z.; Grbuć, J.; Belaj, V. : Etnografija: Svagdan i blagdan hrvatskog puka, Matica Hrvatske, Zagreb, 1998.

Juzbašić, J. : Slavonski zlatovez, Zavičajni muzej Stjepa Gruber, Županja, 2018.

Šabić, V. : Ruho: Iz etnografskog odjela Muzeja Slavonije, Muzej Slavonije Osijek, Osijek, 2002.

Ujević, D. ; Rogale, D. ; Hraslinski, M. : Tehnike konstrukcije i modeliranja odjeće, Tekstilno-tehnološki fakultet, Zagreb, 2010.

IZVORI

<https://babogenglish.wordpress.com/2016/03/29/croatia-general-information/> (01.07.2021.)

<https://botanicalcolors.com/shop/natural-dyes/natural-dye-extracts/lac-extract/> (25.06.2021.)

<http://char.txa.cornell.edu/influences.htm> (01.07.2021.)

<https://www.goturkeytourism.com/about-turkey/modern-and-traditional-clothing-in-turkey.html> (28.06.2021.)

[https://hr.wikipedia.org/wiki/Fes_\(odjevni_predmet\)](https://hr.wikipedia.org/wiki/Fes_(odjevni_predmet)) (28.06.2021.)

<https://musinglyco.wordpress.com/2017/07/03/y-yasmak/> (28.06.2021.)

<http://nationalclothing.org/middle-east/31-turkey/40-each-of-seven-turkey-regions-has-its-own-clothing-traditions-and-features.html> (30.06.2021.)

<http://www.turkishculture.org/fabrics-and-patterns/clothing-593.htm> (30.06.2021.)

<http://www.turkishculture.org/textile-arts/embroidery/turkish-embroidery-598.htm> (01.07.2021.)

IZVORI ZA SLIKE

Slika 1 . Kutnu – tekstilni materijal <https://mialine.ch/blogs/mialine-blog/kutnu-fabrics-500-years-of-tradition> (29.06.2021.)

Slika 2. Salvare - šalvare ili dimije <https://www.wikiwand.com/en/Sirwal> (29.06.2021.)

Slika 3. Yelek (jelek), tradicionalni svečani prsluk <https://en.wikipedia.org/wiki/Yelek> (29.06.2021.)

Slika 4. Fes [https://hr.wikipedia.org/wiki/Fes_\(odjevni_predmet\)](https://hr.wikipedia.org/wiki/Fes_(odjevni_predmet)) (28.06.2021.)

Slika 5. Yasmak <https://musinglyco.wordpress.com/2017/07/03/y-yasmak/> (28.06.2021.)

Slika 6. Uc etek (tri suknje) – forma kaftana <https://www.lafsozluk.com/2010/07/uc-etek.html> (29.06.2021.)

Slika 7. Zerzud <https://afshisfashionblog.files.wordpress.com/2015/04/zerzud-embroidery.jpg> (01.07.2021.)

Slika 8. Muški suknjeni prsluk ; Šabić, V. : Ruho: Iz etnografskog odjela Muzeja Slavonije, Muzej Slavonije Osijek, Osijek, 2002.

Slika 9. Rubina Jasprenka ; Šabić, V. : Ruho: Iz etnografskog odjela Muzeja Slavonije, Muzej Slavonije Osijek, Osijek, 2002.

Slika 10. Ženski prsluk vezen zlatom ; Šabić, V. : Ruho: Iz etnografskog odjela Muzeja Slavonije, Muzej Slavonije Osijek, Osijek, 2002.

Slika 11. Srmena pregača rađena tehnikom tkanja poprečnih pruga ; Šabić, V. : Ruho: Iz etnografskog odjela Muzeja Slavonije, Muzej Slavonije Osijek, Osijek, 2002.

Slika 12. Marama/čošak ; Šabić, V. : Ruho: Iz etnografskog odjela Muzeja Slavonije, Muzej Slavonije Osijek, Osijek, 2002.

Slika 13. Moodboard – inspiracija za kolekciju : Slike preuzete sa interneta i spojene u jednu

Slika 14.-24. Razrada ideje – modeli 1-22: Slikano osobnim fotoaparatom, autorski rad studentice Doriane Duić

Slika 25.-35. Model 1-11 : Slikano osobnim fotoaparatom, autorski rad Studentice Doriane Duić

Slika 36.-38. Prvi, drugi, treći model : Slikano osobnim fotoaparatom, autorski rad studentice Doriane Duić

Slika 39. Temeljni kroj haljine, odjevna veličina 38 : OptiTex program, autorski rad studentice Doriane Duić

Slika 40. Modelirani kroj – model 1 : OptiTex program, autorski rad studentice Doriane Duić

Slika 41. Modelirani kroj – model 2 : OptiTex program, autorski rad studentice Doriane Duić

Slika 42. Modelirani kroj suknje za model 1 i 2 : OptiTex program, autorski rad studentice Doriane Duić

Slika 43. Proces rada : Slikano osobnim fotoaparatom, autorski rad studentice Doriane Duić

Slika 44. Realizirani model 1 : Slikano osobnim fotoaparatom; model Gabriela Duić; autorski rad studentice Doriane Duić

Slika 45. Realizirani model 1 – stražnja strana : Slikano osobnim fotoaparatom; model Gabriela Duić; autorski rad studentice Doriane Duić

Slika 46. Realizirani modeli 1 – detalji : Slikano osobnim fotoaparatom; model Gabriela Duić; autorski rad studentice Doriane Duić

Slika 47. Realizirani model 2 : Slikano osobnim fotoaparatom; model Gabriela Duić; autorski rad studentice Doriane Duić

Slika 48. Realizirani model 2 – prednja strana : Slikano osobnim fotoaparatom; model Gabriela Duić; autorski rad studentice Doriane Duić

Slika 49. Realizirani model 2 – stražnja strana : Slikano osobnim fotoaparatom; model Gabriela Duić; autorski rad studentice Doriane Duić

Slika 50. Realizirani model 3 : Slikano osobnim fotoaparatom; model Doriane Duić; autorski rad studentice Doriane Duić

Slika 51. Realizirani model 3 – stražnja strana : Slikano osobnim fotoaparatom; model Doriane Duić; autorski rad studentice Doriane Duić

Slika 52. Realizirani model 3 – detalji : Slikano osobnim fotoaparatom; model Doriانا Duić;
autorski rad studentice Doriane Duić